

RAGHAMMER SKYDETERRÆN

Drifts- og plejeplan 2021-2036

LÆSEVEJLEDNING	4
1. RESUMÉ	5
2. INDLEDNING	6
2.1 Drifts- og plejeplaner	6
2.1.1 Formål og målgruppe	6
2.1.2 Indhold	7
2.1.3 Revision, ændringer og tillæg	7
2.1.4. Planproces	7
2.1.5 Planperiode	7
2.1.6 Virkning, retsgrundlag og myndighedsinddragelse	7
2.1.7 Relation til lovgivning	8
2.2 Konkret om drifts- og plejeplanen for Raghhammer Skydeterræn	8
2.2.1 Revideret drifts- og plejeplan for Raghhammer Skydeterræn	8
<i>Figur 2-1 Raghhammer Skydeterræn</i>	9
3. MÅLSÆTNINGER	10
3.1 Forsvarsministeriets generelle drifts- og plejemålsætninger	10
3.1.1 Operativ anvendelse	10
3.1.2 Lovgivning	10
3.1.3 Offentlighedens adgang	10
3.2 Konkrete driftsmålsætninger for Raghhammer Skydeterræn	11
3.2.1 Operative målsætninger	11
3.2.2 Mål for lovgivne forpligtigelser	12
3.2.3 Offentlighedens adgang	13
4. STATUS	14
4.1 Historie	14
4.2 Landskab og geografi	14
4.3 Ejendomsoversigt og kortgrundlag	14
4.3.1 Terrænet og dets inddeling	14
4.3.2 Arealfordeling	15
4.3.3 Naboforhold	15
4.3.4 Kortmaterialer	15
4.3.4.1 Grundkort, Kortbilag 1	15
4.3.4.2 Aktivitetskort, Kortbilag 2	16
4.3.4.3 Skovudviklingstypekort, Kortbilag 3	16
4.4 Operativ anvendelse	16
4.5 Naturbeskyttelseslovgivning	17
4.5.1 Bilag IV-arter	17
Flagermus	17
Markfirben	17
Springfrø	17
Løvfrø	17
Løvfrø er fortsat udbredt forekommende på Bornholm og er set i flere vandhuller på terrænet	17
Strandtudse og Grønbroget tudse	17
Stor vandsalamander	17
4.5.2 Nationalt beskyttet natur	17
Hede	17
Mose	18
Søer og vandhuller	18
4.5.3 Fredede og rødlistede arter	18
4.5.4 Fortidsminder	18

4.5.6	Fredskov.....	19
4.5.7	Invasive arter og problemarter	19
4.6	Offentlighedens adgang.....	19
5.	ANALYSE	20
5.1	Evaluering af gældende plan	20
5.1.1	Naturværdier	20
5.1.2	Offentlighedens adgang	23
5.2	Ny indsats	23
5.2.1	Tilgroning	24
5.2.2	Hydrologi.....	24
5.2.3	Skovplanlægning	25
5.2.4	Invasive arter og problemarter	25
5.2.5	Terrænet profil.....	26
5.2.6	Beskyttede arter	26
	Markfirben.....	26
	Løvfrø, springfrø, stor vandsalamander og andre padder	26
	Dagsommerfugle	26
5.2.7	Støj og forstyrrelse.....	27
5.2.8	Offentlighedens adgang.....	27
6.	VISIONER.....	29
	Det åbne landskab	29
	Det halvåbne landskab	31
	Det lukkede landskab	32
7.	AKTIVITETER.....	33
7.1	Rydning 33	
7.2	Slåning og opsamling	34
7.3	Afgræsning.....	34
7.4	Beplantningspleje	35
7.5	Hydrologi	36
7.6	Bekæmpelse af invasive plantearter og problemarter	37
7.7	Kulturhistorie	37
7.8	Offentlighedens adgang.....	38
7.9	Kultivering.....	38
7.10	Ikke modelbeskrevne aktiviteter	38
7.11	Militære operative ønsker (projekter)	39
8.	REFERENCER	40
	EU (1992): Rådets direktiv 92/43/EØF af 21. maj 1992 om bevaring af naturtyper samt vilde dyr og planter	
	40	
9.	BILAG	41
9.1	Forsvarsministeriets generelle visioner for arealudviklingen	41
9.2	Modeller for drift af Forsvarsministeriets arealer	41
9.2	Modeller for drift af Forsvarsministeriets arealer.	42
	Model 1. Rydning	42
	Model 2. Ekstensiv slåning	43
	Slåning er velegnet til vedligeholdende pleje på hede, slette og strandeng samt brandbælter, hvor eventuel træagtig opvækst er mindre end ca. 1 cm (diameter). Slåning gør i en række tilfælde øvelsesaktiviteter lettere at gennemføre og kan endvidere anvendes som forberedelse til afbrænding og lette styringen heraf.	43
	Førstegangsslåninger vil umiddelbart kræve dispensation i relation til naturbeskyttelsesloven på beskyttede	
	43	
	Model 3. Opsamling af afslået materiale	43

Model 4. Afgræsning	43
Afgræsning skal forinden igangsættelse altid godkendes af Forsvarskommandoen, og være foreneligt med det operative behov. Det skal tillige tilsikres at afgræsning ikke medfører begrænsninger for den operative brug fremadrettet	44
Ved et passende græsningstryk kan afgræsning modvirke tilgroning med høj urte- og græsvegetation samt træer og buske. I modsætning til rydning kan afgræsning kun sjældent genskabe lysåbne naturtyper, men først og fremmest bidrage til at vedligeholde eksisterende lysåbne arealer. I forhold til den militære arealudnyttelse er afgræsning dog ofte problematisk - særligt i skydeområder, hvor græssende dyr kan blive ramt, og hvor tilsyn kan være besværliggjort i perioder med vedvarende skydeaktiviteter. I skydeområder kan afgræsning derfor som udgangspunkt kun lade sig gøre i skydefri perioder af en vis varighed f.eks. i sommerferien	44
Model 5. Beplantningspleje	44
Model 6. Skovudviklingstype 81: Skovfyr med birk og rødgran	44
Model 7. Skovudviklingstype 94: Urørt skov	44
Model 8. Hydrologi, udgravning og oprensning	45
Model 9. Invasive arter	45
Model 10. Pleje af fortidsminder	45
Model 11. Kultivering	45
Kultivering kan iværksættes som indsats på de fleste arealer, hvor man ønsker en succession startet, f.eks. hvor biodiversiteten i forvejen er begrænset. Det gælder græsland (blandt andet mark/ager), heder, der tidligere har været pløjet, brandbælter, vildtagre og gammel nåleskov. Den kan anvendes i mosaik og i sammenhæng med andre modeller, herunder afgræsning og afbrænding. Kultivering foretages ved fræsning, stubharvning eller pløjning. Der må højst pløjes til tidligere pløjedybde. På arealer med høj vegetation afslås og fjernes denne i slutningen af vækstsæsonen. Kultivering gennemføres efterfølgende, dog mest optimalt det efterfølgende forår, så der er grønsvær vinteren over. Kultivering af naturprægede arealer bør ikke foregå fra 15. april til 15. august	45
Kultivering kan også være aktuelt som forberedende arbejde til afslåning, typisk hvor terrænet på grund af kørsel med terrængående køretøjer er for ujævnt til at blive slået	45
Model 12. Offentlig adgang	45
Forsvarsministeriets arealer er som udgangspunkt åbne for offentlig adgang, når der ikke er militære aktiviteter, mellem solopgang og solnedgang. Visse skydeområder, flyvestationer, depot- og tankområder, tekniske installationer mv. kan være permanent afspærret for offentligheden af sikkerhedsmæssige hensyn., eksempelvis af hensyn til fare for u-detoneret, sprængfarlig ammunition i området	46
De arealer, der ikke permanent er afspærrede, vil være åbne for civil færdsel på befæstede veje, når disse ikke anvendes til uddannelses- og øvelsesformål. På arealer, der er åbne for offentligheden, vil det som udgangspunkt også være muligt at cykle. Informationsstander og ordensreglementer vil indeholde beskrivelser af, hvorledes gående og cyklister kan anvende arealerne	46
Gennemførelse af organiserede aktiviteter kræver forudgående tilladelse fra Forsvarsministeriets Ejendomsstyrelse. Der henvises i øvrigt til hjemmesiden www.ejendomsstyrelsen.dk	46
Model 13. Artsbeskyttelse	46
9.4 Ordensregler	47
Velkommen til Raghammer Skydeterræn	47
Ved færdsel gælder:	47
9.5 Kommentarer fra ekstern høring	48
9.6 Høringssvar	49

LÆSEVEJLEDNING

Drifts- og plejeplanen gennemgår de overordnede mål for Raghammer Skydeterræn, status samt hvilke langsigtede visioner for driften, som de beskrevne aktiviteter skal understøtte.

Planen beskriver i indledningen baggrunden for udarbejdelse af drifts- og plejeplaner på Forsvarsministeriets terræner og specifikt for Raghammer Skydeterræn. I afsnittet om målsætninger beskrives herefter de kort- og langsigtede mål for Raghammer Skydeterræn, opdelt i strategiske, taktiske og operationelle mål for henholdsvis den militære anvendelse, lovgivningen og adgangsforhold.

Nuværende status for terrænet er grundlaget for en analyse af den prioriterede indsats, der skal iværksættes. Kapitel 4, der omhandler status, indeholder således en beskrivelse af terrænets historie, geologi, ejendomsforhold, militære aktiviteter, arealanvendelse, naturværdier, samt en beskrivelse af adgangsforhold.

Planens analysedel omfatter både en opsamling på det udarbejdede tillæg af den tidligere drifts- og plejeplan og en redegørelse for, hvilken ny indsats der skal gennemføres i indeværende planperiode. Indsatsen bygger desuden på de langsigtede visioner, der knytter sig konkret til Raghammer Skydeterræn, imens generelle visioner for Forsvarsministeriets terræner gennemgås i bilag 9.1.

Til sidst beskrives i tabelform de konkrete aktiviteter, der danner grundlaget for realisering af de beskrevne indsatser. Aktiviteterne bygger på en række modeller (metoder til naturpleje), der findes beskrevet i bilag 9.2. Retningslinjer for Forsvarsministeriets anvendelse af skyde- og øvelsesterrænerne fremgår af bilag 9.3. Kommentarer til den eksterne høring gennemgås i bilag 9.4, og det beskrives, hvordan kommentarerne eventuelt har haft indflydelse på planens aktiviteter. Selve høringssvarene fremgår af bilag 9.5.

Hvert kapitel (undtagen kapitel 1) indledes med en kort opsummering af kapitlets væsentligste indhold. Denne opsummering fremgår med kursiv.

1. RESUMÉ

Siden 1991 er der for en række af Forsvarsministeriets skyde- og øvelsesområder udarbejdet drifts- og plejeplaner med henblik på at sikre rammerne for uddannelse og træning af militære enheder under realistiske vilkår og samtidig tilgodese hensynet til naturbeskyttelse og rekreative interesser. Planerne udarbejdes i henhold til Forsvarsministeriets Ejendomsstyrelses bestemmelser for drifts- og plejeplaner FESBST 610-6.

Formålet med drifts- og plejeplaner er at understøtte og tilsikre at uddannelses- og øvelsesvirksomhed både nu og fremadrettet kan finde sted på Forsvarsministeriets arealer. Udarbejdelse af drifts- og plejeplaner skal sikre, at skyde- og øvelsesterrænerne til hver en tid har tilfredsstillende kulisser til den nødvendige uddannelse og træning af enheder under realistiske forhold for de operative enheder og myndigheder under Forsvarsministeriet, samtidigt med at naturbeskyttelseslovgivning overholdes.

Drifts- og plejeplanerne må ikke resultere i indskrænkninger af de operative enheders brug af skyde- og øvelsesterrænerne på sigt. Derimod skal drifts- og plejeplanerne til stadighed fremme de operative enheders muligheder for fleksibilitet i uddannelses- og øvelsesøjemed.

Drifts- og plejeplaner tjener således som det redskab, Forsvarsministeriet anvender til at gennemføre en arealforvaltning, der bedst muligt tager hensyn til de operative behov.

Nærværende drifts- og plejeplan fastsætter rammen for udviklingen af Raghammer Skydeterræn for perioden 2021-2036. Planen indebærer, at den militære anvendelse, som beskrevet i de interne strateginotater, kan fortsætte og udbygges i planperioden med fokus på uddannelse af de militære enheder, som er garnisoneret på Almegård Kaserne.

Raghammer Skydeterræn udgør i alt 300 ha, hvoraf 92 ha er beskyttet af naturbeskyttelseslovens § 3 som hede og sø.

Planen tilsigter, at den militære anvendelse fortsat kan finde sted på hele skydeterrænet. Selve indsatsen på terrænet formuleres i planens kapitel 7, Aktiviteter. Modellerne for, hvordan indsatsen skal gennemføres, er som udgangspunkt fastlagt ud fra Forsvarsministeriets generelle retningslinjer for forvaltning af de forskellige arealtyper.

Raghammer Skydeterræn anvendes og forvaltes intensivt i forbindelse med militær uddannelse og træning.

2. INDLEDNING

Dette kapitel beskriver baggrunden for drifts- og plejeplaner på Forsvarsministeriets arealer generelt, herunder formålet med planlægningen, planprocessen og retsvirkning af planen. Desuden beskrives den konkrete baggrund for drifts- og plejeplanen for Raghammer Skydeterræn.

Igennem de sidste 100 år er en række områder i Danmark blevet udlagt til militære formål, hvoraf en stor del er skyde- og øvelsesterræner. Forsvarsministeriet råder således i dag over et samlet areal på ca. 31.500 ha, hvoraf størstedelen udgøres af nogle få, meget store terræner. En stor del af arealerne er tidligere landsbrugsarealer, der ikke for nylig har været i omdrift. Der er desuden en del arealer, der er bortforpagtet til ekstensivt landbrug. Den primære målsætning for arealerne er anvendelsen til militære uddannelsesformål, samt sikre lovgivne forpligtigelser. Forsvarsministeriets arealer åbne for offentligheden, når dette kan forenes med de militære og lovgivne målsætninger og forpligtigelser. For langsigtet at kunne tilgodese de forskellige interesser, der er tilknyttet terrænerne, er det helt afgørende at sikre en effektiv og målrettet planlægning, hvilket er en høj prioritet hos Forsvarsministeriet.

Fælles for skydeterræner og øvelsespladser er, at de danner grundlag for Forsvarsministeriets uddannelse og træning. På skydeterræner anvendes skarp ammunition. Offentligheden har derfor under normale omstændigheder ikke adgang.

Raghammer Skydeterræn er et terræn, hvor uddannelse med skarp ammunition forekommer udenfor de faste skydebaner. Der er kun adgang for offentligheden, når terrænet ikke bliver brugt til skydninger og øvelser og da kun på visse veje og stier. Ridning er forbudt.

2.1 Drifts- og plejeplaner

Siden 1991 er der udarbejdet drifts- og plejeplaner for Forsvarsministeriets skyde- og øvelsesterræner med henblik på at sikre mulighederne for den nødvendige uddannelse og træning af enheder under så realistiske forhold som muligt og samtidig tilgodese hensynet til naturbeskyttelseslovgivningen. Der foreligger i dag 47 gældende drifts- og plejeplaner.

Drifts- og plejeplanerne udarbejdes af Forsvarsministeriets Ejendomsstyrelse. Det er med nærværende plan sikret, at eksisterende lovmæssige bindinger er overholdt. Ved nye væsentlige bindinger kan planerne tilpasses, eventuelt via et tillæg. Mindre ændringer, særligt af militær interesse, kan gennemføres uden tillæg. Planerne udarbejdes i henhold til Forsvarsministeriets Ejendomsstyrelses generelle bestemmelser for udarbejdelse af drifts- og plejeplaner FESBST 610-6.

2.1.1 Formål og målgruppe

Formålet med drifts- og plejeplanerne er at sikre et dokument for Forsvarsministeriet, der:

- Beskriver målsætninger for den militære anvendelse, de lovgivne forpligtigelser og offentlighedens adgang, der knytter sig til terrænerne
- Fremlægger en status for terrænernes naturværdier og anvendelse
- Foretager en analyse af, hvordan målsætningerne bedst tilgodeses og forenes
- Opstiller visioner for den langsigtede udvikling af terrænerne
- Fastlægger generelle modeller og konkrete aktiviteter for forvaltningen i planperioden.

Drifts- og plejeplaner tjener således som det redskab, Forsvarsministeriet anvender til at gennemføre en arealforvaltning, der bedst muligt tager hensyn til de operative behov.

De primære modtagere af drifts- og plejeplanerne er den til enhver tid driftsansvarlige myndighed hos Forsvarsministeriet samt de militære brugere. Hertil kommer civile myndigheder, frem for alt kommunerne, som med drifts- og plejeplanen opnår et solidt og veldokumenteret udgangspunkt for administrationen af lovgivning på terrænerne.

2.1.2 Indhold

Drifts- og plejeplanerne er udarbejdet, så de bliver så operationelle som muligt. De beskrivende afsnit refererer fortrinsvis til tilgængelig information, f.eks. tidligere drifts- og plejeplaner, der ofte rummer en mængde værdifuld dokumentation. Samtidig er det hensigten, at planerne, for at bevare størst mulig aktualitet, ikke beskriver forskrifter og målsætninger, der er stærkt foranderlige. Dette gælder ikke mindst de militære målsætninger, der har vist sig at kunne ændres over kort tid.

Drifts- og plejeplanerne skal sikre at skyde- og øvelsesterrænerne til hver en tid har tilfredsstillende kulisser til den nødvendige uddannelse og træning af enheder under realistiske forhold for de operative enheder og myndigheder under Forsvarsministeriet, samtidigt med at naturbeskyttelseslovgivning overholdes.

Konkrete projekter skal i hvert enkelt tilfælde vurderes og behandles ved den til enhver tid relevante myndighed. Se desuden afsnit 2.1.7.

Drifts- og plejeplanerne følger en kapitelstruktur, hvor målsætningerne vægtes højt, således at disse på baggrund af et analyseafsnit nemt og overskueligt kan omsættes til egentlige aktiviteter. En gennemgående struktur i planerne er opdeling i følgende tre prioriteringer:

- 1) Militæranvendelse: Uddannelse og træning
- 2) Lovgivning
- 3) Offentligheden: Adgang og sikkerhed

2.1.3 Revision, ændringer og tillæg

Planerne evalueres halvvejs i planperioden. Der kan ved behov foretages revision eller udarbejdes tillæg for specifikke, afgrænsede temaer.

2.1.4. Planproces

Revision og udarbejdelse af drifts- og plejeplanerne indebærer en række faser: Igangsættelse, indsamling af data og materiale, formulering, høring, beslutning og publicering og endelig implementering. Interne brugere og eksterne bidragsydere inddrages via høring og konsultation med henblik på identificering af forslag og ønsker til planlægningen samt indsamling af relevante data fra forskningsinstitutioner, myndigheder, nabolodsejere og interesseorganisationer. Ansvar for planprocessen, der er nærmere beskrevet i Forsvarsministeriets Ejendomsstyrelses generelle bestemmelser for udarbejdelse af drifts- og plejeplaner FESBST 610-6, påhviler Forsvarsministeriets Ejendomsstyrelse.

2.1.5 Planperiode

Planperioden for drifts- og plejeplanerne er fastsat til 15 år, og konkrete plandispositioner tilrettelægges indenfor denne tidsramme. Der kan for nogle aktiviteter være tale om en kortere implementeringsfrist, hvilket vil fremgå af aktivitetsskemaet.

2.1.6 Virkning, retsgrundlag og myndighedsinddragelse

Drifts- og plejeplanerne er ikke juridisk bindende. En række af de aktiviteter, planerne beskriver, kræver dispensation og/eller tilladelse mv. i henhold til dansk lovgivning, herunder lovgivning, der er en udmøntning af internationale direktiver. Det er ønsket, at planerne skal fungere som en platform for samarbejde

mellem Forsvarsministeriet og lokalsamfundet og bidrage til gensidig forståelse for terrænernes drift, pleje og militære anvendelse.

2.1.7 Relation til lovgivning

Det sikres løbende, at eksisterende og nye lovmæssige bindinger bliver integrerede i drifts- og plejeplanerne. Konkrete projekter skal i hvert enkelt tilfælde vurderes og behandles ved den til enhver tid relevante myndighed.

2.1.8 Konkret implementering

Drifts- og plejeplanerne vil i kraft af deres relativt lange gyldighedsperiode kun vanskeligt kunne anvendes som et iværksættelsesdokument til direkte dag-til-dag-implementering af konkret forvaltning.

Den myndighed, der til enhver tid har ansvaret for den specifikke implementering af drifts- og plejeplanerne, omsætter planens aktivitetsoversigter til konkrete tiltag på det enkelte terræn og har desuden ansvaret for, at den enkelte aktivitet til enhver tid er i overensstemmelse med gældende lovgivning. Ved eventuel tvivl om, hvorvidt en given aktivitet kan gennemføres lovligt, skal dette altid afklares i samarbejde med Forsvarsministeriets Ejendomsstyrelse.

2.2 Konkret om drifts- og plejeplanen for Raghammer Skydeterræn

Raghammer Skydeterræn er beliggende på Raghammer Odde på Bornholms sydkyst, mellem Boderne og Vester Sømarke. Terrænet udgør 300 ha, hvoraf Forsvarsministeriet ejer 206 ha (se Figur 2-1). Det øvrige areal er privat og kommunalt ejet.

Raghammer Skydeterræn anvendes primært af Hærens og Hjemmeværnets hjemmehørende enheder. Beredskabsstyrelsen, politiet og mindre civile foreninger anvender ligeledes terrænet.

Der findes en 600 m skydebane i terrænets østlige del samt desuden et åbent skyde- og øvelsesterræn centralt på terrænet. Der findes desuden håndgranat- og øvelsessprængbane, afstandsbane og andre øvelsesfaciliteter samt flugtskydningsbane og hundetræningsområder.

Raghammer Skydeterræn består overvejende af sandet klitterræn, der stedvist har karakter af hede. Terrænet fremstår centralt som åbent landskab, mens det mod øst og vest langt overvejende er lukket klitterræn tilgroet eller tilplantet med overvejende nåletræer. To vandløb løber gennem terrænet og udmunder i havet. Derudover findes mod nordøst tilplantede kulissearealer, som har været agerjord indtil for få år siden.

Offentligheden har mellem solopgang og solnedgang adgang til visse veje og stier på Raghammer Skydeterræn, når der ikke er skydning eller øvelser. På grund af mulig forekomst af ammunitionsrester er der dele af terrænet, hvor der er adgangsforbud. Dette er vist med skiltning ved indgangene og ved markering i felten.

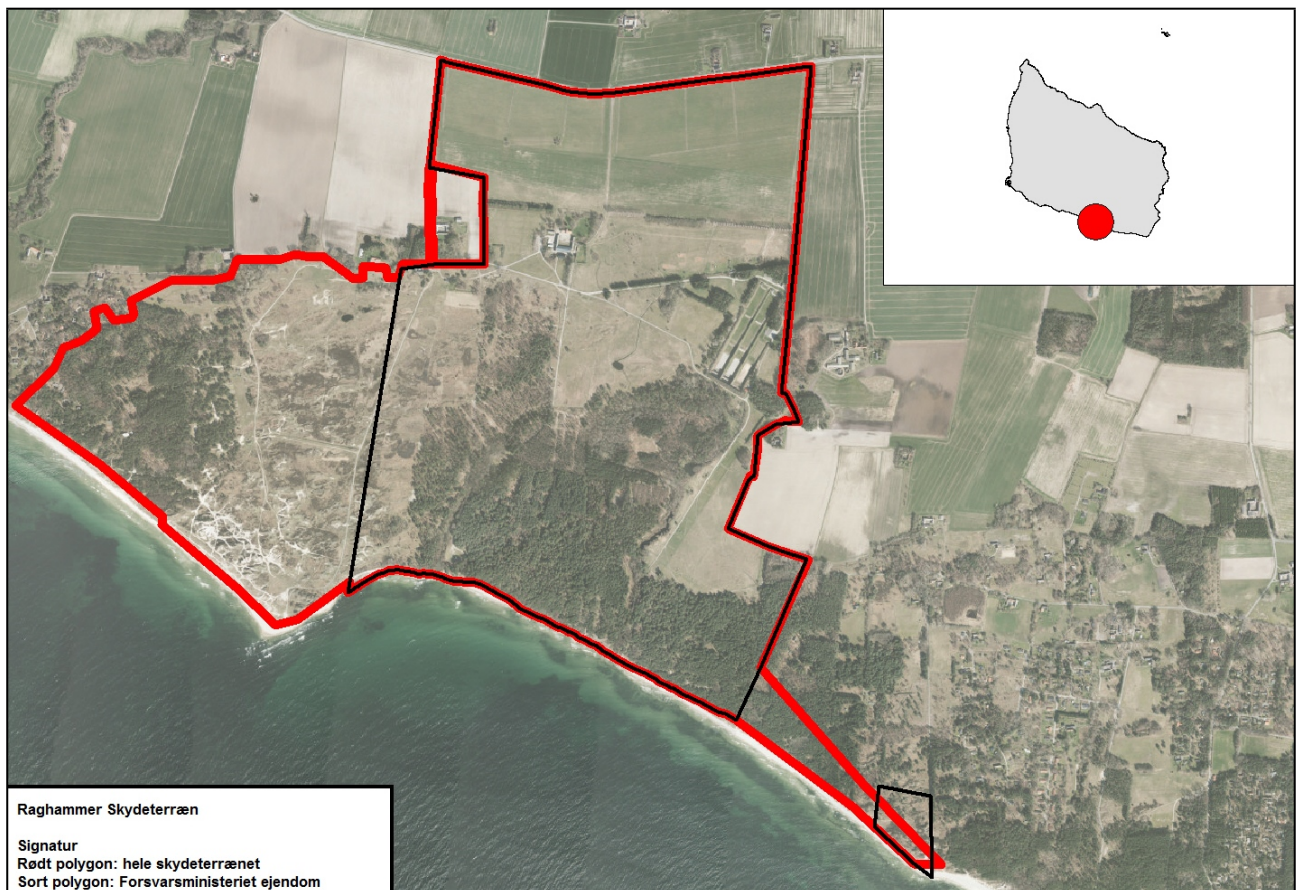
2.2.1 Revideret drifts- og plejeplan for Raghammer Skydeterræn

Udarbejdelse af nærværende drifts- og plejeplan er påbegyndt i 2018 og har inddraget en række interne og eksterne interesseparter. Processen er afsluttet i 2020 og har blandt andet haft den tidligere drifts- og plejeplan (Skov- og Naturstyrelsen og Hærens Operativ Kommando 2005) samt evaluering heraf (FBE 2015) som et særligt betydende grundlag.

I forbindelse med udarbejdelse af nærværende drifts- og plejeplan er der foretaget indsamling af data og materiale for at evaluere den drift, der har været på terrænet i løbet af den foregående drifts- og plejeplanperiode. Der er foretaget besigtigelse af terrænet og en ikke-systematiske registreringer af dyre- eller planteliv ultimo maj 2018.

Der har været afholdt et brugermøde med de militære brugere af terrænet i maj 2018, og et opfølgende brugermøde i maj 2019. På møderne blev en række ønsker til terrænets udvikling gennemgået ligesom problemstillinger og udfordringer i terrænplejen blev besigtiget.

Efterfølgende er der med udgangspunkt i de militære målsætninger foretaget en afvejning af ønsker og behov for udviklingen af terrænet. Planen har været sendt i intern høring i december 2019 og i ekstern høring i juni 2021.

Figur 2-1 Raghhammer Skydeterræn

3. MÅLSÆTNINGER

Dette kapitel beskriver målsætningen for Raghhammer Skydeterræn på kort og langt sigt. Kort- og langsigtede målsætninger har fungeret som et arbejdsredskab under drifts- og plejeplanens udarbejdelse og er bestemmende for den fremtidige drift og pleje af terrænet.

3.1 Forsvarsministeriets generelle drifts- og plejemålsætninger

Formålet med drifts- og plejeplaner er at understøtte og tilsikre at uddannelses- og øvelsesvirksomhed både nu og fremadrettet kan finde sted på Forsvarsministeriets arealer. Udarbejdelse af drifts- og plejeplaner skal sikre, at skyde- og øvelsesterrænerne til hver en tid har tilfredsstillende kulisser til den nødvendige uddannelse og træning af enheder under realistiske forhold for de operative enheder og myndigheder under Forsvarsministeriet, samtidigt med at naturbeskyttelseslovgivning overholdes.

Drifts- og plejeplanerne må ikke resultere i indskrænkninger af de operative enheders brug af skyde- og øvelsesterrænerne på sigt. Derimod skal drifts- og plejeplanerne til stadighed fremme de operative enheders muligheder for fleksibilitet i uddannelses- og øvelsesøjemed.

Drifts- og plejeplaner tjener således som det redskab, som Forsvarsministeriet anvender til at gennemføre en arealforvaltning, der bedst muligt tager hensyn til de operative behov.

Disse mål er formuleret og prioriteret i drifts- og plejemålsætningerne for de enkelte terræner og på grundlag af Forsvarsministeriets generelle retningslinjer udmøntet i en række kortsigtede drifts- og plejemålsætninger for de enkelte delarealer.

Målene opdeles i strategiske, taktiske og operationelle mål. De strategiske mål er langsigtede, mens både de taktiske og operationelle mål skal søges opfyldt indenfor planperioden. Målene er indbyrdes forbundet fra det overordnede og strategiske til det konkrete og operationelle.

3.1.1 Operativ anvendelse

Arealerne på Forsvarsministeriets skyde- og øvelsesterræner anvendes primært af ministeriets egne enheder til uddannelsesmæssig brug. Desuden bliver arealerne anvendt af Totalforsvarets øvrige myndigheder, politiet og lignende. Arealerne skal fremstå så varierede som muligt, så de over tid indeholder de terræntyper, der først og fremmest er behov for til militære uddannelser.

3.1.2 Lovgivning

Forsvarsministeriets arealer udgør i kraft af mange års ekstensiv drift og målrettet naturpleje nogle af de mest værdifulde naturområder i Danmark. Mange terræner er helt eller delvist udpeget som naturarealer af international betydning med krav om en aktiv indsats for at sikre gunstig bevaringsstatus for særligt udpegede naturtyper og arter (såkaldte Natura 2000 områder, i alt ca. 17.000 ha).

Ifølge vejledningen til Naturbeskyttelsesloven forudsættes, "at de statslige arealforvaltende myndigheder løbende træffer de foranstaltninger, som er nødvendige for at holde deres arealer i en rimelig stand".

Det er en generel målsætning, at Forsvarsministeriet aktivt bidrager til sikring af naturværdierne på de arealer, der er beskyttet af naturbeskyttelseslovens § 3. Forsvarsministeriets arealer rummer ydermere andre væsentlige samfundsmæssige værdier i form af blandt andet kulturminde, som skal beskyttes.

3.1.3 Offentlighedens adgang

Hovedparten af Forsvarsministeriets arealer er tilgængelige for offentligheden, når arealerne ikke anvendes til militær uddannelse og øvelser. Visse skydeområder, flyvestationer, depot- og tankområder, tekniske installationer mv. kan være permanent afspærret for offentlig adgang af hensyn til sikkerhed.

3.2 Konkrete driftsmålsætninger for Raghhammer Skydeterræn

Drifts- og plejemålsætningerne for Raghhammer Skydeterræn har til formål at understøtte og tilsikre at uddannelses- og øvelsesvirksomhed både nu og fremadrettet kan finde sted på Forsvarsministeriets arealer. Udarbejdelse af drifts- og plejeplaner skal sikre, at skyde- og øvelsesterrænerne til hver en tid har tilfredsstillende kulisser til den nødvendige uddannelse og træning af enheder under realistiske forhold for de operative enheder og myndigheder under Forsvarsministeriet, samtidigt med at naturbeskyttelseslovgivning overholdes.

3.2.1 Operative målsætninger

Det er et grundlæggende mål at bevare Raghhammer Skydeterræn, som et velfungerende skydeterræn med mulighed for udvikling af terrænet for at sikre operative behov.

Strategisk	Taktisk	Operationelt
Raghhammer Skydeterræn er et lokalt skydeterræn og det eneste skydeterræn på Bornholm. Det har en udstrækning på 300 ha, hvoraf Forsvarsministeriet ejer 206 ha.	Eksisterende faciliteter i skydeterrænet skal bevares og vedligeholdes.	Eksisterende faciliteter plejes i overensstemmelse med militære behov. Eksisterende skiltning og afspærringsbomme skal vedligeholdes.
Skydeterrænet er en ubetinget nødvendighed for inddækning af uddannelsesbehovet for Hæren og Hjemmeværnets enheder på Bornholm.	Skydeterrænets nuværende indretning dækker i hovedsagen behovet hos Hærens og Hjemmeværnets enheder på Bornholm.	Terrænets nuværende, overordnede indretning bevares ved løbende drift.
Skydeterrænet anvendes i hovedsagen til gennemførelse af enkeltmandsskydninger og enhedsskydninger herunder skydning under bevægelse, til fods og under kørsel.	Der er fremadrettet afdækket et behov for understøttelse af uddannelsen i kamp i uoverskueligt terræn, hvorfor etablering af en modulær bykampsfacilitet til skarpskydning ses nødvendigt.	Efter færdiggørelse af bykampsfacilitet indgår det på linje med andre faciliteter i den overordnede drift og pleje.
	Ligeledes kan der i forbindelse med tilpasning af fremtidens skydeterræner være behov for etablering af især tæt skovbevoksning.	Beplantningspleje skal tilpasses de militære mål og ønsker.
Når Hærens og Hjemmeværnets enheder ikke anvender terrænet, kan det efter ansøgning anvendes af Beredskabsstyrelsen.	Faciliteter, som anvendes af Totalforsvaret skal bevares og vedligeholdes.	Faciliteterne plejes i overensstemmelse med Beredskabsstyrelsens behov.

3.2.2 Mål for lovgivne forpligtigelser

Målene for lovgivne forpligtigelser på Raghhammer Skydeterræn er primært affødt af bevarelsesmålsætninger for danske beskyttede naturtyper, idet langt hovedparten af terrænet er omfattet af naturbeskyttelseslovens § 3. Målene opfyldes altovervejende igennem naturpleje og militærets brug af terrænet.

Strategisk	Taktisk	Operationelt
Beskyttede naturtyper Områdets økologiske stabilitet sikres gennem fortsat militær anvendelse, en for naturtyperne hensigtsmæssig pleje og hydrologi.	Naturtilstanden på beskyttede naturtyper (heder og vandhuller) sikres gennem terrænpleje.	Der skal foretages slåning på alle hede- og overdrevsarealer samt rydning af træopvækst på arealer, hvor slåning ikke er tilstrækkelig eller mulig at gennemføre. Brand udgør en vigtig plejeforanstaltning på klithedeområderne. Den opstår spontant i forbindelse med skydning og øvelsesaktiviteter. Vandhuller plejes gennem pleje af bredarealer og evt. oprensning.
Levesteder for arter Levevilkår for Bilag IV-arter samt for fredede eller rødlistede arter på terrænet opretholdes.	Flagermus: Træer med hulheder sikres. Markfirben: Yngle- og overvintringssteder sikres gennem opretholdelse af lysåbne arealer. Padder: Yngle- og overvintringssteder sikres igennem pleje af yngleområder der består af lysåbne og fugtige arealer. Rødlistede insekter og fugle: Levesteder sikres ved pleje af klithedearealer og overdrev.	Levesteder for Bilag IV-flagermus sikres gennem naturnær skovdrift, der bevarer gamle og døende træer. Levesteder for markfirben plejes gennem rydning, slåning og afbrænding. Vandhuller sikres som yngleområder for padder gennem rydning af træ- og buskopvækst samt oprensning. Levesteder for rødlistede insekter plejes gennem rydning, slåning og afbrænding samt udvikling af skov.

Skov Naturnær skovdrift iværksættes på Raghammer Skydeterræn.	Omlægning af skovarealerne på skydeterrænet fortsættes.	Skovudviklingstype 81. Skovfyr, birk og rødgran i eksisterende bevoksningsområder.
Invasive arter Invasive arter bekæmpes overalt på Raghammer Skydeterræn.	Invasive arter såsom kæmpe bjørneklo, bjergfyr, glansbladet hæg og rynket rose bekæmpes, og deres spredning forebygges.	De invasive arter bekæmpes gennem målrettet specifik bekæmpelse samt gennem pleje af lysåbne naturtyper som hede og overdrev.
Fortidsminder Fortidsminder sikres og bevares.	Fortidsminder i form af gravhøj, langdysse, skålsten med helleristninger, Skanse på Raghammer Odde og Raghammer Batteri skal sikres.	Der udføres skånsom pleje efter behov under hensyn til bevarelse af fortidsmindet.

3.2.3 Offentlighedens adgang

Strategisk	Taktisk	Operationelt
Offentligheden kan færdes i dele af terrænet på visse etablerede stier og veje, når terrænet ikke anvendes til militære aktiviteter.	Offentlig adgang til dele af skydeterrænet sikres efter nuværende regler. Af sikkerhedshensyn skal det være muligt at tilsikre, at offentligheden ikke kan få adgang til terrænet, når det anvendes til militære formål. Desuden er der dele af terrænet, hvortil der af hensyn til sikkerhed ikke er adgang for offentligheden.	Ny skiltning med tydeliggørelse af adgangsforhold etableres. Eksisterende skiltning og afspærringsbomme skal vedligeholdes.

4. STATUS

Dette kapitel giver en status for forholdene på Raghammer Skydeterræn ved planperiodens start. Status indeholder en beskrivelse af ejendomsforhold, militære aktiviteter, arealanvendelse, naturværdier og håndtering af offentligheden. Udarbejdelse af statusafsnittet i denne drifts- og plejeplan bygger på et bredt grundlag af data og information, herunder oplysninger fra den tidligere drifts- og plejeplan for Raghammer Skydeterræn (Skov- og Naturstyrelsen og Hærens Operativ Kommando 2015), evalueringen heraf (FBE 2015) samt Danmarks Miljøportal og Miljøministeriets MiljøGIS. Der henvises i øvrigt til Forsvarsministeriets hjemmeside for oplysninger om Forsvarsministeriets naturforvaltning.

4.1 Historie

Under besættelsen var der en tysk militærpost på Raghammer Odde. Denne blev senere overtaget af russisk militær i 1945-46. Dansk militær anvendte herefter området til skydninger for delinger og grupper, idet Galløkken, der var det tidligere skydeområde, ikke længere var brugbart.

En række arealer på det fredede Raghammer Odde indgik i det kommende skydeterræn; heriblandt jorderne under Vestergård, Tyskergård, Eksildsgård og Sandegård. På begge sider af disse arealer udlagdes afspærings- og sikkerhedsområder, hvor færdsel og ophold ikke måtte finde sted under skydninger.

Købet af Eksildsgård i 1967 muliggjorde etablering af skydebaneanlæg, ligesom der i gårdens hovedbygninger indrettedes opholdslokaler, undervisningslokaler m.m.

En del af skydeterrænet ejes ikke af Forsvarsministeriet, men er ind lejet som skydeterræn (47 ha) eller som skydesikkerhedsareal (41 ha). Forsvarsministeriets egne arealer udgør 206 ha (se Figur 2-1, side 10).

4.2 Landskab og geografi

Raghammer Skydeterræn er beliggende på Raghammer Odde mellem Boderne og Vester Sømarke. Det samlede skydeterræn udgøres af 300 ha, hvoraf Forsvarsministeriet ejer 206 ha. Terrænet er varieret og består af klitter, klithede og overdrev, vandløb og vandhuller samt gammel blandskov med primært skovfyr og birk. Mod nord på terrænet findes tidligere agerjord.

Hedearealerne på skydeterrænet er dannet på gammelt klitterræn, dvs. tidligere flyvesand. Skydeterrænet ligger således i den vestlige del af den sammenhængende flyvesandsaflejring, der strækker sig fra Hundsemyre syd for Nexø over Dueodde til Boderne ved udløbet af Læså.

Øst for den åbne klithede på skydeterrænet findes gammel blandskov, der når ud til kysten. Gennem skoven løber to vandløb, Hullebæk og Henrikebæk, ud i Østersøen.

4.3 Ejendomsoversigt og kortgrundlag

4.3.1 Terrænet og dets inddeling

Raghammer Skydeterræn er omfattet af 9 afdelinger. Som grundlag for planlægningen af drift og pleje er afdelingerne inddelt i en række litra, dvs. driftsenheder, der er ensartede med hensyn til terræn, naturtype, vækstforhold og anvendelse. Minimumsstørrelsen for en litra er som hovedregel for ubevoksede arealer ca. 1 ha. Markante, mindre bevoksninger eller andre arealer (herunder lavbundsarealer), der ikke ønskes adskilt som selvstændig litra f.eks. på grund af størrelsen, men alligevel ønskes markeret på kortet, er indtegnet med prikket linje på kortene.

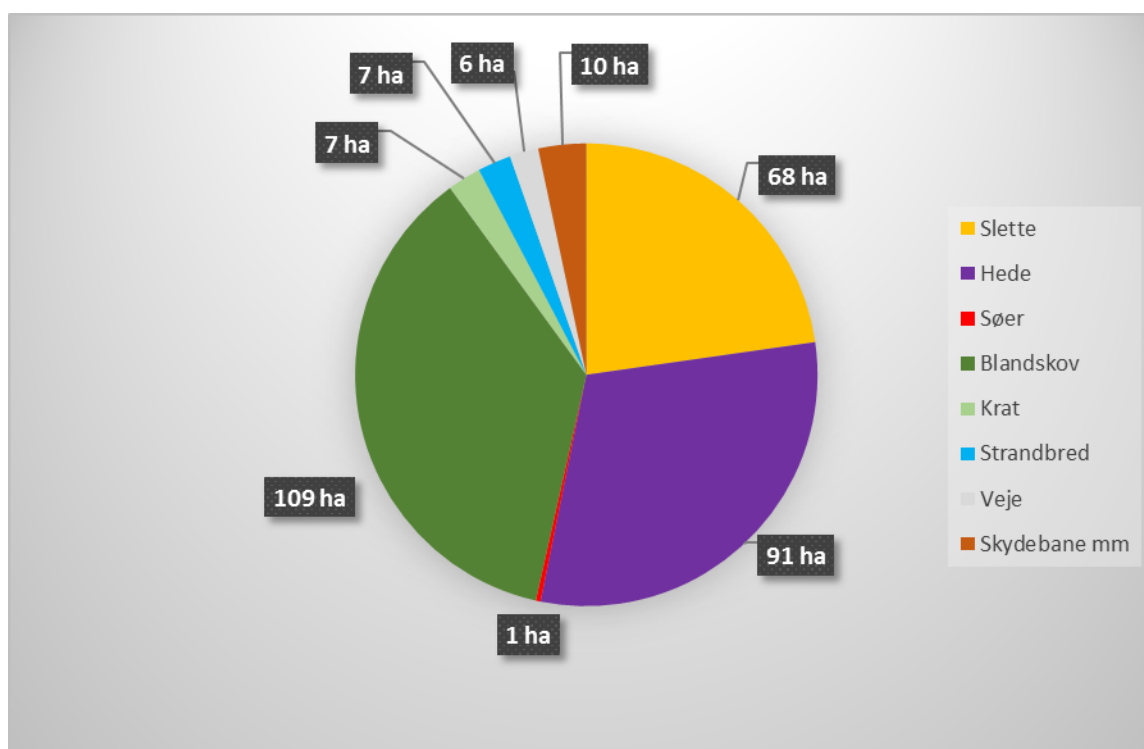
Den registrering af naturtyper, som er vist på grundkortet (Kortbilag 1), modsvarer den vejledende registrering af beskyttede naturarealer på Danmarks Miljøportal, herunder hede, overdrev, mose og søer, som er gældende ved denne plans udarbejdelse. De beskyttede naturtyper er beskrevet i afsnit 4.5.2.

De matrikulære forhold er ikke ændret siden sidste drifts- og plejeplan. Det militært ejede areal af Raghhammer Skydeterræn udgør 206 ha. Dertil kommer 94 ha, som er tillejet til skydning/øvelser eller af hensyn til skydesikkerhed (se Figur 2-1).

Ved udarbejdelsen af nærværende drifts- og plejeplan er arealfordelingen vurderet, men der er ikke foretaget en opmåling vedrørende den præcise fordeling mellem de forskellige arealtyper.

4.3.2 Arealfordeling

Den omtrentlige fordeling mellem registrerede arealtyper, jf. grundkort, er som følger:

4.3.3 Naboforhold

Raghhammer Skydeterræn grænser mod syd til Østersøen og mod nord op til Søndre Landvej. På den anden side af landevejen er almindeligt landbrugsland. Mod vest grænser terrænet op til Boderne, mens det mod øst grænser op til det bevoksede klitområde, der strækker sig til Vester Sømarken.

4.3.4 Kortmaterialer

På grundlag af luftfotos, markgennemgang, matrikelkort og tidligere kort er der udarbejdet tre kort til denne drifts- og plejeplan:

- Grundkort (Kortbilag 1)
- Aktivitetskort (Kortbilag 2)
- Skovudviklingstypekort (Kortbilag 3)

4.3.4.1 Grundkort, Kortbilag 1

Grundkortet viser status for arealanvendelsen på tidspunktet for opstart af planlægningsarbejdet (2018/2019). I princippet medtages alt af betydning for drifts- og plejeplanlægningen. Kortet anvendes som grundlag for aktivitetskortet til planen.

Levende hegn, som er plantet under udarbejdelse af drifts- og plejeplanen er medtaget på grundkortet.

4.3.4.2 Aktivitetskort, Kortbilag 2

Aktivitetskortet er en grafisk illustration af de fremtidige forskrifter og retningslinjer beskrevet som aktiviteter i drifts- og plejeplanen. Systematikken er her, at der med farver og særlige signaturer angives de områder, hvor der gennemføres særlige aktiviteter og plejeforanstaltninger. En hel farve angiver aktiviteter, der er tilbagevendende, f.eks. bekæmpelse af invasive arter, slåninger og afgræsning, mens skravering angiver engangsindgreb (projekter). I visse tilfælde, f.eks. hvor aktiviteten dækker hele skydeterrænet, er tiltagene udeladt på kortbilaget.

4.3.4.3 Skovudviklingstypekort, Kortbilag 3

Skovudviklingstypekortet er en grafisk illustration af den fastlagte, planlagte udvikling, der udtrykker de langsigtede udviklingsmål i forbindelse med overgang til naturnær skovdrift på øvelsesterrænet.

4.4 Operativ anvendelse

Den operative anvendelse af skydeterrænet administreres fra Skydesikkerhed på terrænet og Almegård Kaserne.

Raghammer Skydeterræn anvendes primært af de på Almegård Kaserne hjemmehørende enheder samt af hjemmeværns- og politienheder. Hertil kommer civile foreninger. Arealet anvendes primært til uddannelse af soldater og enheder garnisoneret på Almegård Kaserne. Der er tale om enkeltmands- eller enhedsskydninger med håndvåben, let og tungt maskingevær, mandbårne panserværnsvåben og håndgranater. Desuden foretages øvelses- og nødsprængninger i begrænset omfang.

Disse anvender hovedsageligt hjulkøretøjer, og kun med mellemrum vil der kunne forefindes bæltekøretøjer i terrænet.

Udover faste bygninger, der tjener til opholdslokaler (Eksildsgård), sikkerhedskontor, materielbygninger og hjemmeværnshytte, findes der følgende faciliteter i terrænet:

- 4 gruppestillinger med nedgravede skyttehuller
- Et anlæg til skydning med panserværnsvåben
- En bane med bevægeligt mål
- En selvmarkerende feltskydebane med bygning til operatør
- To faste handlebaner
- En 600 m skydebane
- Et afmærket sprængningsområde med tilknyttet håndgranatsmur og -vold
- Et afspærringsfrit skydebaneanlæg med tre langdistancebaner med hver 10 standpladser
- En langdistancebane (1.500 m) med tilhørende sikkerhedsvold
- Køre-skydebane
- Ca. 125 dækninger til skiverejsere i terrænet foran de faste stillinger
- Kulisser i det åbne terræn til at understøtte måludpegning.

4.5 Naturbeskyttelseslovgivning

Raghammer Skydeterræn rummer store naturværdier, hvilket er beskrevet i den gældende drifts- og plejeplan (Skov- og Naturstyrelsen og Hærens Operativ Kommando 2015) samt evalueringen heraf (FBE 2015).

Der gives i det følgende en status for naturværdierne på Raghammer Skydeterræn. Rækkefølgen af beskrivelserne følger beskyttelsesniveauet, således at naturværdier med det højeste beskyttelsesniveau (Bilag IV-arter) beskrives først, derefter nationalt beskyttet natur samt øvrige temaer, herunder invasive arter.

4.5.1 Bilag IV-arter

EU's habitatdirektiv foreskriver særlig beskyttelse af en række plante- og dyrearter (EU, 1992). Denne indsats skal ske både indenfor og udenfor Natura 2000-områderne (Raghammer Skydeterræn er ikke en del af Natura 2000). Til gengæld er der ikke, som for udpegningsgrundlaget for Natura 2000-områderne, krav om, at der skal gøres en aktiv indsats, blot må aktiviteter ikke være i modstrid med målsætning om sikring af gunstig bevaringsstatus for disse arter. Ligeledes må artens økologiske funktionalitet ikke påvirkes negativt.

Ifølge rapport fra Danmarks Miljøundersøgelser (Søgaard & Asferg, 2007) er der registreret følgende Bilag IV-arter i det 10 km x 10 km UTM-kvadrat, som omfatter Raghammer Skydeterræn: Vandflagermus, brunflagermus, sydflagermus, markfirben, strandtudse, grønbroget tudse, springfrø, løvfrø og stor vandsalamander.

I databasen Fugle og Natur (fugleognatur.dk) er der nylige fund af Stor vandsalamander, Løvfrø samt nærliggende fund af Grønbroget tudse.

Flagermus

Området omkring skydeterrænet er et potentielt fourageringsområde for flagermus med forekomst af løvskov, uregelmæssige skovbryn, åbne arealer og søer.

Markfirben

Markfirben er vidt udbredt i Danmark, også i lokalområdet omkring Raghammer Skydeterræn. Arten er dog ikke registreret på selve terrænet.

Springfrø

Springfrø er udbredt i næsten hele Sydøstdanmark, inklusive på Bornholm. Den er ikke med sikkerhed konstateret på skydeterrænet.

Løvfrø

Løvfrø er fortsat udbredt forekommende på Bornholm og er set i flere vandhuller på terrænet.

Strandtudse og Grønbroget tudse

Strandtudse og Grønbroget tudse er tidligere angivet fra vandhuller på de nordfor liggende gårde, Sandgård og Tyskergård. Sidstnævnte er i 2018 registreret i Vester Sømarken.

Stor vandsalamander

Denne art er som flere af de øvrige arter udbredt forekommende i rene og varme vandhuller på Bornholm. Den findes på skydeterrænet i flere vandhuller.

4.5.2 Nationalt beskyttet natur

Knap en tredjedel (91,1 ha) af Raghammer Skydeterræn er beskyttet af Naturbeskyttelseslovens § 3 som hede og sø (se Kortbilag 1).

Hede

Der er registreret ca. 90,5 ha, svarende til at alle lysåbne beskyttede naturtyper er registreret som hede. Flere steder er hedelyng den mest dominerende art. Lokalt findes meget revling. Hedearealer udgør en sammenhængende vegetationstype fra vejen syd for Sandegård og Tyskergård til Raghammer Odde. Langs kysten strækker sig herfra et bælte af klithedevegetation mod nordvest.

Mod nordøst i terrænet findes arealer med begrænset forekomst af dværgbuske. Disse arealer har tidligere været registreret som overdrev. Områderne med hedevegetation er noget forskelligartede og samlet set forholdsvis artsrige.

Mose

Der er ikke registreret mosevegetation på terrænet, men langs vandløbene findes partier med sumpskov i sammenhæng med de § 3-beskyttede vandløb. Moser beliggende i tilknytning til § 3-beskyttede søer eller vandløb er ligeledes beskyttet; uanset deres størrelse.

Søer og vandhuller

I alt findes 10 vandhuller samt to opstemninger af Henrikebæk på terrænet. Søer og vandhuller udgør 0,6 ha og er gengivet på grundkortet (Kortbilag 1) og aktivitetskortet (Kortbilag 2). Terrænets søer og vandhuller er forskelligartede, afhængigt af deres placering og vandtilgang. De naturmæssigt mest værdifulde søer findes på græshedearealer syd for Tyskergård. Her er vandet næringsfattigt og undervandsvegetationen rig. Øst og sydøst for Eskildgård findes tre vandhuller, der har direkte sammenhæng med åbne drængrøfter. Disse søer er næringsrige med rig bredvegetation.

4.5.3 Fredede og rødlistede arter

Ud over de arter, der er optaget på Habitatdirektivets Bilag IV (se afsnit 4.5.1) kan en række dyr og planter på Raghhammer Skydeterræn være fredet i henhold til artsfredningsbekendtgørelsen (Naturstyrelsen, 2016b) eller nationalt rødlistede. Det drejer sig blandt andet om alle flagermus, padder og krybdyr samt en række insekter.

Ved besigtigelsen af terrænet i forbindelse med udarbejdelsen af nærværende drifts- og plejeplan blev iagttaget de fredede arter skovfirben, hugorm, stålorm, lille vandsalamander og grøn frø.

Af rødlistede arter findes hare, lille flagspætte og hedelærke. Desuden er Raghhammer Skydeterræn kendt for at være en meget vigtig insektlokalitet med blandt andet forekomst af rødlistede arter som blåvinget ørkengræshoppe, stregtæge, rødknæ-stregtæge, båndflue, fyrreprocessionsspinder og en måler-art. Af dagsommerfugle findes fortsat de rødlistede klitperlemorssommerfugl og kejserkåbe. Andre arter som skovperlemorssommerfugl og markperlemorssommerfugl er forsvundet siden udarbejdelse af seneste drifts- og plejeplan.

4.5.4 Fortidsminder

På skydeterrænet findes som tidligere nævnt Raghhammer Batteri og Skanse på Raghhammer Odden samt gravhøj, langdyse og skålstén med helleristninger. Fortidsminderne kan ses på Kortbilag 1, Grundkort. Gravhøjen og langdyssen afkaster en 100 m beskyttelseslinje omkring sig.

I forbindelse med udvikling af terrænet nord for Eskildsgård (afd. 5j) fra åbent til halvåbent terræn, er der plantet en række læhegn. Denne plantning er blevet påklaget af interesseorganisationer pga. plantning nær en gravhøj. Miljø- og Naturklagenævnet har i deres af afgørelse af sagen den 16. august 2018 stadfæstet Bornholm Regionkommunes dispensation, der tilsiger at der ikke må plantes indenfor 20 m fra højen, at læhegnene indenfor højbeskyttelseslinjen skal holdes i en højde på maksimalt 2-3 m samt at læhegnene skal fjernes, når der ikke længere er et militært øvelsesmæssigt behov for dem.

4.5.5 Fredninger

En del af skydeterrænet er fredet ved Overfredningsnævnets kendelse af 14. juni 1948 vedrørende Raghhammer Odde (fredningsnummer 00843.00). Arealet blev oprindeligt fredet i 1942 ved Fredningsnævnets kendelse. Fredningen, der er vist på grundkortet (Kortbilag 1) omfatter den yderste del af det centrale åbne skydeterræn, inkl. Raghhammer Odde. Formålet var "at bevare områdets skønhed og ejendommelighed". Kendelsen fra 1948 indeholder tillige en ændring, således at der fremover gives tilladelse til at afholde skydeøvelser på det fredede område.

4.5.6 Fredskov

Det skovbevoksede areal på skydeterrænet udgøres af overvejende ældre skov med skovfyr og birk. I alt er 110 ha skov. Hovedparten af skovene vokser på gammelt flyvesand og stedvist ses enebuske, der tyder på, at skovene er tilgroede hedearealer. Mod syd, nærmest kysten, fremstår skoven lysåben med gamle skovfyr og østrigsk fyr. Der findes indplantninger af sitkagran, cypres og bøg, men hovedparten af de skovbevoksede arealer fremstår som upasset skov.

4.5.7 Invasive arter og problemarter

Invasive arter er defineret som ikke-hjemmehørende arter, der ved deres spredning og forekomst skader den hjemmehørende biodiversitet. Der findes både invasive plantearter og invasive dyrearter.

På Raghhammer Skydeterræn er der i forbindelse med udarbejdelse af nærværende drifts- og plejeplan registreret følgende invasive arter

- Bjergfyr: Selvsået flere steder på terrænet
- Sitka-gran: Selvsået hist og her, desuden plantet
- Glansbladet hæg
- Rynket rose: Findes i større bevoksninger langs kysten samt andre steder på terrænet, her dog kun i små bestande
- Gyvel, japansk pileurt og kæmpebjørneklo: Findes p.t. ikke på terrænet, men overvåges

De fleste invasive nåletræer kan begrænses ved slåning og afbrænding, det vil sige den generelle pleje, som finder sted på de lysåbne naturarealer på øvelsespladsen.

4.6 Offentlighedens adgang

Ved skarpskydninger og øvelser bruges ballonmasterne på terrænet, det vil sige, der hejses advarselskugler i masterne.

Ved færdsel på skydeterrænet gælder:

- Al færdsel i området sker på eget ansvar
- Færdsel må ske til fods på visse anlagte stier og veje
- Færdsel må finde sted fra solopgang til solnedgang
- Ridning er forbudt
- Flyvning med droner og brug af metaldetektorer er forbudt
- Hunde skal altid føres i snor. Efterladenskaber skal fjernes
- Det er forbudt at opsamle ammunition eller dele heraf
- Bivuakering og brug af åben ild er forbudt
- Camping og overnatning i terrænet er forbudt
- Henkastning af affald er forbudt
- Skiltning skal respekteres, og anvisninger fra personel skal efterkommes
- Vis hensyn til dyre- og fugleliv.

For organiseret brug af øvelsesterrænet gælder: Aktiviteter ud over de generelle muligheder for offentlig adgang, så som foreninger der ønsker at anvende terrænet, styres af den lokale administration. Der henvises her til servicecenteret på FES-KTP-SERVICECENTER@mil.dk.

5. ANALYSE

Dette kapitel indeholder en emneopdelt diskussion af, hvordan drifts- og plejeplanen på en hensigtsmæssig og balanceret måde kan tilgodese de opstillede målsætninger under hensyntagen til optimering af ressourceudnyttelsen. Det indledes med en evaluering af indsatsen under den tidligere drifts- og plejeplan.

5.1 Evaluering af gældende plan

Drifts- og plejeindsatsen på Raghammer Skydeterræn er evalueret tidligere (Evaluering af drifts- og plejeplan 2005-2019, FBE (2015)). Ved udvikling af nærværende nye drifts- og plejeplan er de aktiviteter, der blev planlagt eller videreført med evalueringen, gennemgået nedenfor.

Evalueringen er foregået på basis observationer i terrænet, samt oplysninger fra Distrikt Bornholm, Naturdriftselementet og Skydesikkerhedskontoret på Raghammer Skydeterræn. Dette er sammenholdt med plejeplanvisningerne, herunder kortbilag 2 (Aktivitetskort) i evalueringen af drifts- og plejeplanen.

Nedenfor er evalueringen vist på tabelform.

Evalueringen rummer desuden en angivelse af de aktiviteter, der af forskellige årsager ikke er udført indenfor planperioden eller af aktiviteter, som er vedligeholdende pleje. I begge tilfælde er disse aktiviteter overført til denne nye drifts- og plejeplan med angivelsen "Overgår til videre planlægning". Konkret betyder dette, at den samme aktivitet (evt. med ajourføring i forhold til terrænet eller brugerønsker) er medtaget som aktivitet i nærværende drifts- og plejeplan. Gennemførte aktiviteter eller aktiviteter, som udgår, angives i evalueringsskemaet med "udgår".

I tabellen er henvist til afdeling og aktivitets-Id, som nummereret på aktivitetskort i Evaluering af drifts- og plejeplan 2005-2019 (FBE 2005).

5.1.1 Naturværdier

Lokalitet	Afdeling	Aktivitets-Id	Planlagt indsats	Status maj 2018	Videre planlægning
Vestligste overdrev	2a	1-1	Delvis rydning Området ryddes delvist for buske og træer hvert 5. år. Enkelte hvidtjørne efterlades. Materialet fjernes fra området.	Delvist gennemført Fremstår stedvist med opvækst af Bævreasp og Birk.	Overgår til videre planlægning som vedvarende terrænpleje.
Østlige slettearealer	8b	1-2	Rydning Den nordlige del af området fritages for slåning, og der ryddes for opvækst af buske og træer hver 5. år.	Gennemført Fremstår med små mængder af max 2-3 årig opvækst.	Overgår til videre planlægning som vedvarende terrænpleje.
Bevoksninger med sitkagran	6e (syd), 6l (nord), 6n, 6g og 7e (syd). (SGR)	1-3	Rydning. Sitkagran skal udfases, hvor efter selvsående skov skal vokse op. Indsatsen planlægges og gennemføres under hensyntagen til de operative behov.	Ikke gennemført. En del bevoksninger er fortsat intakte.	Overgår til videre planlægning, hvor bevoksningerne overgår til naturligt henfald og selvforyngelse med løvtræer.
Hele terrænets hedeareal	1b, 3a og 4a. (HED)	1-4	Rydning. Der skal ske en løbende rydning af træer og buske, således heden holdes åben med	Gennemført.	Overgår til videre planlægning som vedvarende

			en lav vegetation.		terrænpleje.
Eskildmyre Mose	8g	1-5	Rydning. Forsvarsministeriets del af Eskildmyre Mose ryddes i et samarbejde med kommunen.	Ikke gennemført.	Afklares med kommunen om fortsat behov for rydning.
Sletteareal og ager.	5a og 5j. (SLE og AGE)	2-1	Slåning i mosaik med opsamling. Områderne slås to gange årligt med opsamling. Ved hver slåning efterlades ca. 2 ha x 0,5 ha pr. 10 ha uslået. Ved hver slåning ændres placeringen for det uslåede område.	Gennemført.	Overgår til videre planlægning som vedvarende terrænpleje.
	8b (SLE)	2-2	Slåning med opsamling. Området slås to gange årligt med opsamling.	Gennemført Slåning foretages en gang årligt.	Overgår til videre planlægning som vedvarende terrænpleje.
Hele terrænets overdrevsarealer.	2a, 5b, 6a og 7r. (ORE)	2-3	Slåning i mosaik med opsamling. Områderne slås en gang årligt med opsamling. Ved hver slåning efterlades ca. 2 ha x 0,5 ha pr. 10 ha uslået. Ved hver slåning ændres placeringen for det uslåede område.	Delvist gennemført. Det foretages slåning, men opsamling foretages ikke.	Overgår til videre planlægning som vedvarende terrænpleje.
Hele terrænets hedearealer.	1b, 3a og 4a. (HED)	2-4	Slåning i mosaik uden opsamling. Hvor terrænet tillader det, slås områderne en gang årligt med opsamling. Ved hver slåning efterlades ca. 2ha x 0,5 ha pr. 10 ha uslået. Ved hver slåning ændres placeringen for det uslåede område. Der tages hensyn til forekomster af lyng, for at området ikke udvikler sig til udelukkende at bestå af græshede. Slåning suppleres med pletvis afbrændinger af området, når vejr og vind tillader det.	Delvist gennemført. Det foretages slåning, men opsamling foretages ikke.	Overgår til videre planlægning som vedvarende terrænpleje.
Overdrevs- og hedearealer på hele terrænet.	2a, 3a, 4a, 5a, 6a og 8a. (ORE og HED) Ej på kort.	3-1	Afgræsning med får. Overdrevs- og hedearealer kan med fordel afgræsses med får i midlertidige indhegninger, som supplement til slåninger eller som primær plejeindsats på arealer, der er for kuperede til maskinel drift.	Gennemført, idet der stedvist foretages afgræsning med får i flytbare folde, når og hvor det er muligt i forhold til terræ-	Overgår til videre planlægning som vedvarende terrænpleje.

				nets operative anvendelse.	
Alle vandhuller på skydeterrænet.	Ej på kort.	4-1	Rydning af bredzone. Skydeterrænets vandhuller plejes løbende efter behov primært med fokus på fjernelse af opvækst i bredzonen.	Gennemført.	Overgår til videre planlægning som vedvarende terrænpleje, der skal afstemmes de operative brugeres ønsker.
Vådområde 10.	Ej på kort.	4-2	Ny lokalitet findes. Vådområde 10 ikke er blevet etableret og ønskes ikke etableret på den oprindelige udpegede lokalitet. Der arbejdes derfor på at finde en ny passende lokalitet til vådområdet.	Ikke gennemført.	Udgår.
Nordlige del af terrænets hedeareal.	3a. Se aktivitetskortet (bilag 7.1). (HED)	5-1	Etablering af levende hegn. Beplantningen udføres som anvist i drift- og plejeplanen. Etablering af levende hegn kræver myndighedsbehandling, da området der skal plantes i er beskyttet i henhold til naturbeskyttelsesloven § 3.	Ikke gennemført.	Udgår, idet det ikke længere er et ønske fra de operative brugere.
Fr. 21: Høj.	5j Ej på kort.	6-1	Rydning. Opvækst på højen ryddes. Enkelte tjørne og ege efterlades.	Gennemført.	
Fr. 22: Helleristninger – skålstén. 0,7 m x 2 m x 1,8 m stén i skovbevoksning.	8e Ej på kort.	6-2	Rydning. Stenen lokaliseres, og bevoksning i umiddelbar nærhed omkring stenen ryddes.	Ikke gennemført.	Overgår til videre planlægning.
Fr. 136: Langdysse 11 m x 25 m, og 2 m høj. Oven på dyssen er der større og mindre stén.	8e Ej på kort.	6-3	Rydning. Mindre buske og træer ryddes på højen og tre m omkring højen, således at højens skikkelse gøres synlig. De store træer efterlades for at undgå sammenstyrtning.	Ikke gennemført.	Overgår til videre planlægning.
Klithedeareal.	Sydlig del af 7a og 8a. (SKF)	7-1	Manuel slåning af rynket rose. Bevoksninger af rynket rose lokaliseres og slås manuelt to gange årligt, da terrænet ikke er farbart for køretøjer.	Gennemført.	Overgår til videre planlægning.
	Sydlig del 3a. (SKF)	7-2	Slåning rynket rose. Rynket rose holdes nede ved slåning to gange årligt.	Gennemført.	Overgår til videre planlægning.

Hele terrænet.	Ej på kort.	7-3	Overvågning af japansk pileurt. Der overvåges for forekomster af japansk pileurt og bekæmpelse indledes, hvis de konstateres på terrænet.	Gennemført.	Overgår til videre planlægning.
Langs Hullebæk og Henrikebæk.	Ej på kort.	7-4	Overvågning og bekæmpelse af kæmpebjørneklo. Der overvåges for kæmpebjørneklo langs de to vandløb. Bekæmpelse indledes, hvis de konstateres på terrænet.	Gennemført.	Overgår til videre planlægning.

5.1.2 Offentlighedens adgang

Lokalitet	Afd.	Aktivitets-Id	Planlagt indsats	Status maj 2018	Videre planlægning
Ved indgange til terrænet	Ved indgange til terrænet. Ej på kort.	8-1	Udskiftning af skilte. De eksisterende skilte udskiftes med nyere og opdaterede skilte.	Ikke gennemført.	Overgår til videre planlægning.
	Ej på kort.	8-2	Udarbejdelse af folder. Der udarbejdes en folder for terrænet, som informerer om blandt andet adgangspolitik og terræntyper.	Ikke gennemført.	Udgår. Der henvises til hjemmesiden.

5.2 Ny indsats

De nye indsatser på Raghammer Skydeterræn skal tilrettelægges med udgangspunkt i den militære brug af terrænet. Der behov for, at terrænet udvikles sådan, at uddannelsesbehovene tilgodeses. Der er ønske om etablering af en kampstilling, faste observationspunkter, bevægeligemålbane, håndgranatbane, bykampcontainere, frigørelsesbane og handlebane/skovbane. Ønsker til terrænu udvikling fra de militære brugere er medtaget som aktiviteter i denne drifts- og plejeplan, idet det omfang, de ligger inden for rammerne af planen. Øvrige ønsker er medtaget som projekter (operationelle ønsker) i afsnit 7.11. Projekter er ikke ressourcefastsatte og initieres ikke via drifts- og plejeplanen, men skal projekteres specifikt.

Nødvendige ledelinjer i terrænet i form af levende hegn m.v. samt trægrupper, som giver mulighed for sløring og dækning året rundt, skal sikres.

Inden for de rammer der tilgodeses de operative brugeres behov, skal det samtidig sikres, at beskyttede naturtyper er i rimelig stand, og at levesteder for Bilag IV-arter bevares som en del af et økologisk funktionelt netværk. Det forudsættes dog, jf. naturbeskyttelseslovens § 52 og vejledningen til loven, at Forsvarsministeriet som statslig arealforvaltende myndighed "løbende træffer de foranstaltninger, som er nødvendige for at holde deres arealer i rimelig stand".

På skydeterrænet er der behov for, at udvikle øvelseskulisserne i takt med et ændret uddannelsesbehov hos de operative brugere. Derfor skal en del af terrænet udvikles fra åbent til halvåbent i den nordlige del;

mellem Eskildgård og landevejen. Her er plantet levende hegn, og disse er indhegnet med kulturhegn. Hegnene fremgår af aktivitetskortet, Kortbilag 2.

I samme del af terrænet er der i 2018/2019 defineret landingsbane til større transportfly, der ligeledes ses på aktivitetskortet. Landingsbanen, der på kortet benævnes "teknisk landingszone" plejes herefter med slåning i overensstemmelse med de flyvesikkerhedsmæssige forskrifter.

Markering af terrænets fysiske grænser er meget vigtig af hensyn til offentlighedens sikkerhed. Derfor er der som en aktivitet i nærværende plan medtaget, at der skal foretages en gennemgang af terrænets grænser og opsætning af sort-gule pæle, således at markeringen er tydelig og gældende retningslinjer overholdt.

5.2.1 Tilgroning

Raghammer Skydeterræn danner den militære kulisser med åbent, halvåbent landskab og lukket landskab, som skal bruges under øvelsesaktiviteter. Der er vigtige brugerinteresser knyttet til arealer, hvor der skal etableres skjul og sløring. Det gælder både arealer med egentligt skovpræg og kratlandskaber, hvorved planter forekommer spredt eller gruppevis.

Da der er tale om et skydeterræn, er der imidlertid også brug for store sammenhængende arealer med åbent landskab og gode oversigtsforhold. Disse bruges endvidere til fremrykning under øvelsesaktivitet.

I forbindelse med skydning er der tillige behov for at begrænse brandfaren. Det er derfor af militære som naturmæssige årsager afgørende at modvirke tilgroning indenfor væsentlige dele af terrænet. Det er en direkte sammenhæng mellem det operative behov for åbent landskab til skydning og øvelsesaktivitet og naturtyperne heder og overdrev, der er i bedst tilstand som lysåbne.

Tilgroning er et tilbagevendende problem på lysåbne naturarealer. Tilgroningen er i sig selv en naturlig proces, men den hastighed, som den foregår ved, kan øges ved tilstedeværelse af invasive plantearter og ved næringsstofpåvirkning m.v. Tilgroning med vedplanter er en trussel for lysåbne naturtyper og vandhuller samt for arter, der er knyttet hertil.

I drifts- og plejeplan 2005-2019 samt Evaluering af drifts-plejeplan 2005-2019 er der beskrevet omfattende aktiviteter, som skal modvirke tilgroning med såvel vedplanter som høj græs- og urtevegetation. Det vurderes derfor, at den planlagte drifts- og plejeindsats for perioden 2005-2019, som er afstemt med de militære behov, har kunnet gennemføres i tilstrækkelig grad til at sikre det militære kulisselandskab, tilstanden for naturtyperne på de lysåbne arealer samt for en række beskyttelseskrævende arter.

Det vurderes således, at en turnus med slåning og selvantændte brande bør videreføres på alle hedearealer indenfor skydeterrænet. Hvor slåning ikke er muligt, vil rydning som minimum være nødvendigt for at de militære behov tilgodeses. Ligeledes vil afgræsning med får kunne supplere eller erstatte slåningen under hensyntagen til den militære anvendelse.

Det skal understreges, at der skal være stor opmærksomhed på udviklingen i halvåbne landskaber og langs skovbryn, hvor bevoksningerne almindeligvis vil brede sig ud i åbent terræn, hvis ikke slåning kan udføres effektivt. Rydning i disse områder vil være nødvendigt, således at vedplanter ikke breder sig uønsket ind i åbne eller halvåbne landskaber.

Det er ønskeligt at undgå frigivelse af næringsstoffer i forbindelse med plejen på § 3-arealer. Nedsåret eller slået plantemateriale skal altid i videst muligt omfang fjernes og bortkøres fra arealerne i overensstemmelse med de generelle retningslinjer.

5.2.2 Hydrologi

Skydeterrænet rummer en række søer og vandhuller, der naturligt gror til. I forhold til at sikre vandhullernes værdi for de militære brugere er det væsentligt, at der bevares vedplanter og anden bevoksning omkring vandhullerne, ligesom større træer er nødvendige til passageøvelser. I praksis kræver dette, at der i

planperioden ryddes gentagne gange, så der på et givent tidspunkt dels er fri adgang til bredarealet, dels stedvist findes bevoksning langs bredden. Omfanget af rydning aftales i dialog med de militære brugere.

For at sikre søerne som levesteder for Bilag IV-padder kan der være behov for delvis rydning af vedplanter omkring vandhullerne eller for oprensning.

Tre vandhuller gennemstrømmes af drænvand fra åbne grøfter. Vandhuller bør af princip ikke have forbindelse med/gennemløb af grøfter af hensyn til vandafledning og vandkvalitet. I nærværende plan vil drænvandet derfor foreslås ledt udenom vandhullerne for at sikre en stabil vandstand og vandkvalitet.

Der findes centralt et større område på terrænet (ved SF-banen), der i perioder fremstår vandlidende i en sådan grad, at det ikke kan anvendes militært, og at elektriske installationer er i fare for at ødelægges. Der skal gennemføres en hydrologisk analyse af hvilke tiltag, som skal gennemføres for at sikre de elektriske installationer, der er nødvendige for de operative brugere.

5.2.3 Skovplanlægning

Skovarealerne på Raghammer Skydeterræn udgøres primært af bevoksningerne i den vestlige og østlige del af terrænet. Der er som nævnt tale om blandskov med overvejende skovfyr og birk. Dele af skoven, som når ud til kysten, fremstår som en flot gammel skov med store gamle skovfyr og naturskovspræg. Desuden findes ellesump i den mindre del af Eskildmyre Mose, som hører med til skydeterrænet.

En del ældre bevoksninger med sitkagran har tid den tidligere drifts- og plejeplan skulle afdrives. Efter ønske fra de militære brugere forbliver flere af disse bevoksninger til de naturligt henfalder. Ved allerede gennemførte rydninger ses efterfølgende massiv genvækst af primært birk. Rydningerne kommer i løbet af få år til at fremstå som lukket landskab og fremmes som kulisse ved etablering og vedligehold af spor og veje efter militært ønske. Ved denne drift fremstår de birketilgroede genvækstområder som værdifulde fremrykningsområder.

Selve skovpræget har stor betydning for en række af de militære aktiviteter, da der er behov for at sikre dæknings- og sløringsmuligheder. Samtidig er der lagt vægt på, at der kan ske en generel øgning af biodiversiteten indenfor arealerne ved overgang til naturnær skovdrift. Ved denne driftsform udnytter man de naturlige processer som selvforyngelse og naturlig udskillelse, ligesom der gives plads til flere store og gamle træer med tilhørende levesteder for svampe, dyr og planter. Den militære brug af terrænet fremmer ligeledes biodiversiteten i skovene, idet skydning forårsager skader på træerne, der derved nemmere bliver levested for vednedbrydende svampe og insekter.

Terrænuudviklingen skal afpasses de militære behov. Det er et ønske fra de operative brugere, at der i terrænets nordlige del, nord for Eskildsgård, udvikles halvåbent landskab og er her plantet talrige levende hegn. Opsætning af kulturhegn samt vedligehold af dette og de plantede læhegn indgår som en aktivitet i drifts- og plejeplanen.

5.2.4 Invasive arter og problemarter

På Raghammer Skydeterræn forekommer en længere række af invasive plantearter. Bjergfyr er den langt hyppigst forekommende; fra hedearealerne kan desuden nævnes glansbladet hæg og sitka-gran. Det vurderes, at der kan opnås en tilstrækkeligt effektiv bekæmpelse af disse arter ved de generelle plejeaktiviteter, herunder rydning, slåning og afbrænding.

Nærværende drifts- og plejeplan for Raghammer Skydeterræn foreskriver en specifik bekæmpelse af invasive plantearter, herunder eventuel forekomst af kæmpe-bjørneklo og af arter, der optræder som problemarter (fx rynket rose).

Kæmpe-bjørneklo er ikke truffet på terrænet ved besigtigelserne, men kan erfaringsmæssigt etablere sig på terrænet, fx langs vandløbene Hulebæk og Henrikebæk. At udføre bekæmpelse af kæmpe-bjørneklo kan derfor blive aktuelt i fremtiden. De generelle plejeaktiviteter vurderes ikke at kunne begrænse kæmpe-

bjørneklo i nævneværdigt omfang, da arten overvejende er knyttet til fugtig bund og typisk vil forekomme andre steder end på hedearealerne. Rodstikning og skærmmkapning må umiddelbart vurderes at være de mest effektive metoder ved en bekæmpelse. Kemiske bekæmpelsesmidler anvendes udelukkende ved store forekomster og ikke som en del af den generelle bekæmpelse på Forsvarsministeriets arealer.

Rynket rose findes i store bestande langs kysten og i mindre forekomster andre steder på skydeterrænet. Arten skal fortsat bekæmpes målrettet ved manuel slåning, opgravning eller brug af hybenrotor.

Japansk pileurt findes ved "SF-banen", og da bestanden endnu har en overskuelig størrelse, er det væsentligt at den nedkæmpes de kommende år.

5.2.5. Terrænet profil

Skydeterrænet undergår forandringer som følge af den militære brug og som følge af den dynamik, der er i kystlandskabet.

For at kunne gennemføre slåning og rydning maskinelt vil der stedvist på terrænet være behov for at udjævne dybe kørespor, så slå- og rydningsmaskiner og opsamlere er i stand til at køre på terrænet.

Langs kysten sker der konstant ophobning af klitsand i en højde, der hindrer udsynet. Derfor er der af hensyn til skydesikkerhed behov for at uddoze klitsand, så fuldt udsyn sikres.

5.2.6 Beskyttede arter

For at tilgodese særligt beskyttelseskrævende arter er der for alle Forsvarsministeriets arealer opstillet en række retningslinjer vedrørende aktiviteterernes tidsmæssige gennemførsel. Retningslinjerne er beskrevet i bilag 9.2, model 11.

Raghammer Skydeterræn vurderes at spille en direkte rolle for flere Bilag IV-arter. De fleste Bilag IV-arter i området er påvirket af de ovennævnte trusler, særligt tilgroning, og det er målet at tilgodese arterne bedst muligt inden for rammerne af driften og plejen af terrænet. Her vil den planlagte plejeindsats have en gunstig indflydelse.

Gennemførelse af naturnær skovdrift og implementering af Forsvarsministeriets generelle retningslinjer for skovdriften vil ved at bevare store, gamle træer samt døde og døende træer medvirke til at sikre arter af flagermus på længere sigt.

Markfirben

Den igangværende og planlagte pleje i form af rydning og slåning samt de øvelsesmæssige aktiviteter, herunder et vist slid fra køretøjer, vil kunne medvirke til at sikre en fremtidig bestand af markfirben i området. Firbenet kræver et varieret vegetationsdække med blandt andet helt åbne, gerne vegetationsløse partier i mosaik med partier med lav vegetation. Desuden har den brug for halvhøj vegetation med eksempelvis dværgbuske eller spredte træer og buske til at give skygge og skjul.

Løvfrø, springfrø, stor vandsalamander og andre padder

Pleje og vedligehold af vandhuller vil kunne medvirke til at sikre en bestand løvfrø og andre padder.

Padderne kræver lysåbne vandhuller med lavt vand, således at vandet langs bredderne kan blive opvarmet af solen i forårmånederne, hvorved klækning af æg og udvikling af paddeyngel sikres. Tilstanden i de forekommende vandhuller kan derfor forbedres i de tilfælde, hvor vandhullerne er tilgroet med krat langs kanterne med ca. 5 års interval. Som tidligere nævnt skal rydning omkring vandhullerne afstemmes med de militære brugeres anvendelse af vådområderne.

Dagsommerfugle

Rødlistede arter af insekter og dagsommerfugle vurderes at blive begunstiget ved den foreslåede pleje.

Ingen af de foreslåede plejetiltag vurderes at kunne skade lokale bestande af arter på Habitatdirektivets Bilag IV eller i øvrigt at påvirke yngle- eller rastesteder for Bilag IV-arterne negativt.

5.2.7 Støj og forstyrrelse

Påvirkning af støj på det omkringliggende lokalsamfund håndteres ikke i drifts- og plejeplanen, men henhører under særlig regulering gennem bekendtgørelse om støjregulering af Forsvarsministeriets øvelsespladser og skyde- og øvelsesterræner (Miljø- og Fødevareministeriet 2015).

Potentielt kan støj fra militære aktiviteter påvirke det lokale dyreliv. Fugle og pattedyr, som findes på terrænet, udsættes for støjpåvirkning, hver gang der skydes på arealet. Det er dog en gentagen påvirkning, som dyrelivet på Raghammer Skydeterræn har tilvænnet sig.

Tilsvarende gælder for de aktiviteter, der er forbundet med øvrige øvelser i terrænet eller med offentlighedens færdsel. Dyrene vil flytte sig og efter afsluttede aktiviteter vende tilbage til deres opholdsområde.

Der angives i nærværende plan ikke aktiviteter, der skal reducere evt. påvirkning fra støj og forstyrrelse.

5.2.8 Offentlighedens adgang

Raghammer Skydeterræn er åben for offentlig adgang, når der ikke er militære aktiviteter. Dette fremgår af eksisterende oplysningstavler. Ordensreglerne er gengivet i bilag 9.4. Ved skarpskydninger eller brug af håndgranat bruges ballonmasterne på terrænet. Det vil sige, at der hejses en kugle i masterne, sådan at offentlighedens advares.

På grund af fare for forsagere (ueksploderede granater og anden ammunition) er der dele af terrænet, hvortil der ikke er adgang for offentligheden, selvom der ikke er aktiv skydning. Denne begrænsning skal fremgå af skiltningen ved indfaldsvejene. Det skal tydeliggøres, hvordan offentligheden holder sig orienteret om adgangen til terrænet - det vil sige, om der på et givent tidspunkt foregår øvelser og hvor der er adgangsforbud.

Ridning er forbudt overalt på terrænet af hensyn til civil sikkerhed.

For at undgå forstyrrelse af militære aktiviteter m.v. er der behov for oplysning om forbud mod privat dronflyvning over skydeterrænet og mod brug af metaldetektorer på terrænet. Disse tiltag indgår i udarbejdelsen af nærværende plan, og ordensreglerne er vist i bilag 9.4.

6. VISIONER

Dette kapitel giver en beskrivelse af de langsigtede visioner for landskabstyperne og arealudviklingen på Raghhammer Skydeterræn. Det omfatter en vurdering af de såkaldte landskabstyper, der beskriver visionen for fordelingen af det lukkede, halvåbne og det åbne landskab på større delarealer. Ligeledes omfatter beskrivelsen de såkaldte arealudviklingstyper, der understøtter den langsigtede vision for udviklingen af tilstanden på arealet.

Den nuværende og fremskrevne fordeling af landskabstyperne ses i Figur 6-2. Det er visionen, at skydeter-rænet fortsat skal være en mosaik af åbne, halvåbne og lukkede landskaber.

De naturgivne forhold, terrænets væsentlige størrelse og dets anvendelse betinger dog en cirka ligelig fordeling af åbent landskab og lukket landskab.

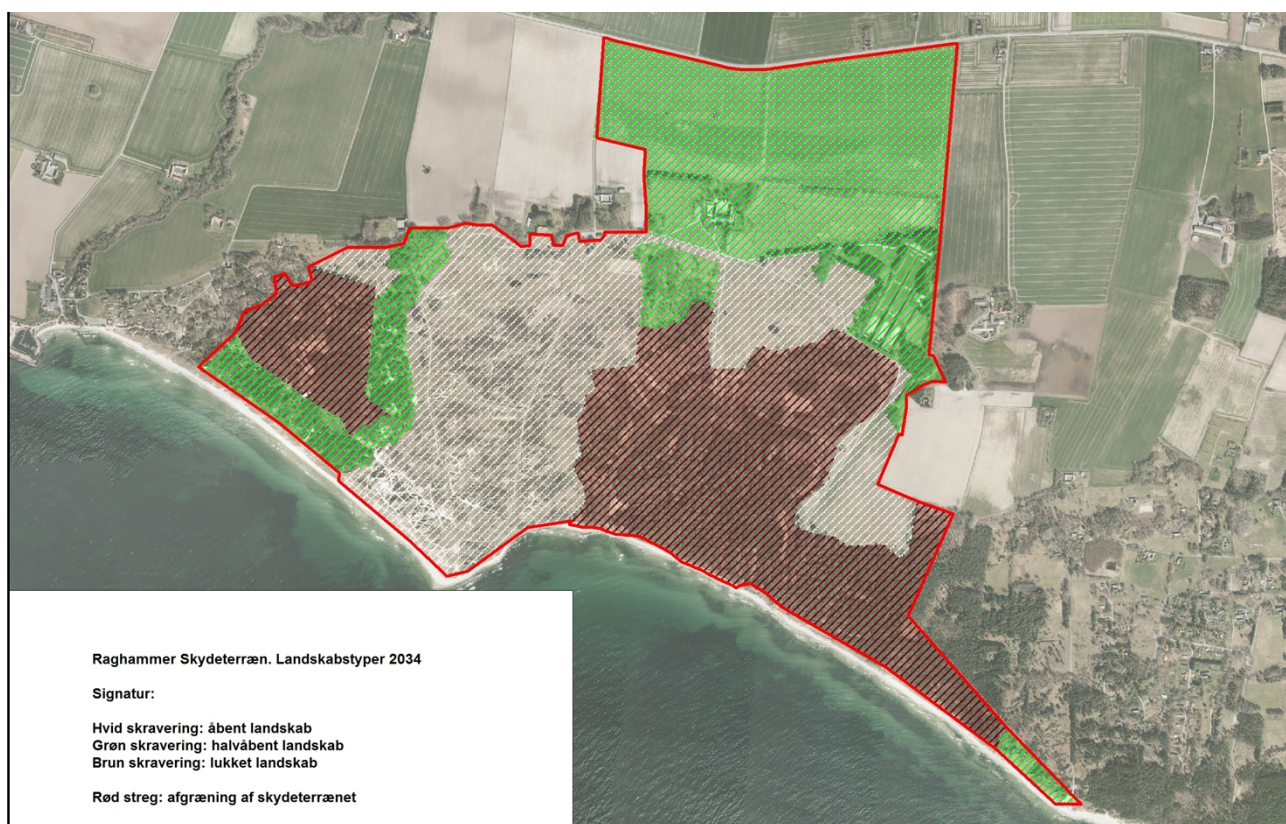
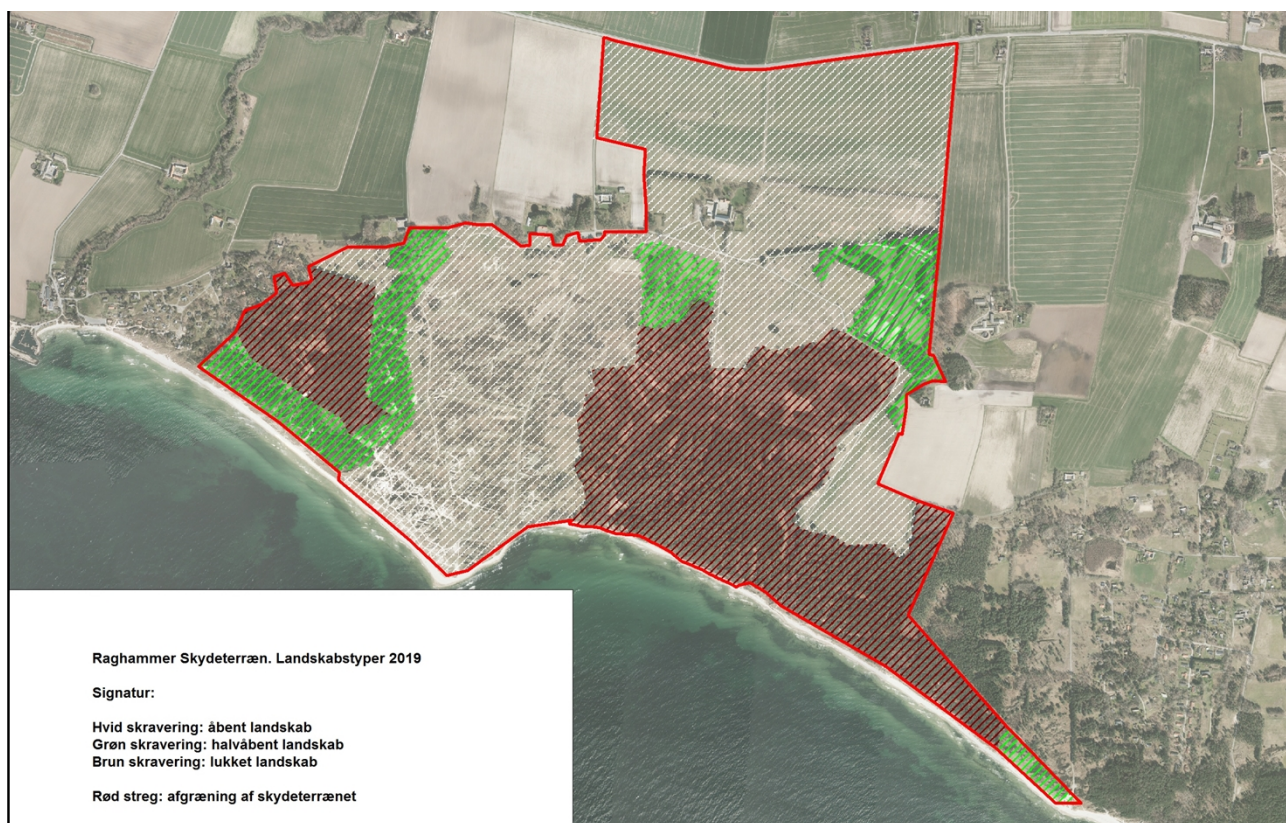
Det åbne landskab

Det åbne landskab (Figur 6-1) er uden træbevoksning, men dog stedvist med krat. På Raghhammer Skydeter-ræn er det åbne landskab kendetegnet ved at være plejet ved slåning, mange steder i turnus med afbrænding. Landskabstypen anvendes som skydeter-ræn generelt og i forbindelse med skydning. Klit og klitheder forekommer som arealudviklingstyper. Mod nord udgøres det åbne landskab af tidligere landbrugsland. Det åbne landskab udgør ca. 145 ha.

Figur 6-1: Åbent landskab - arealudviklingstype klithede - fra den sydlige, centrale del af Raghhammer Skydeter-ræn, set mod vest.

Figur 6-2: Landskabsanalyse af Raghhammer Skydeterræn, 2019 (øverst) og fremskreven udvikling i 2034 (nederst).

Det halvåbne landskab

Det halvåbne landskab (Figur 6-3) findes spredt i terrænet samt, ikke mindst, indenfor store dele af overgangsområdet mellem det centralt beliggende åbne landskab og de omkringliggende skovarealer. Landskabet udgøres såvel af tørre arealer med spredte krat og enkeltstående træer. Åbne nåletræsbevoksninger, mose og overdrev forekommer som arealudviklingstyper. Landskabstypen er ikke udbredt på skydeterrænet, men er vigtig at opretholde i forbindelse med terrænets operative funktion. Den vurderes i 2019 at udgøre cirka 36 ha.

Med afsæt i ønsker fra de militære brugere etableres yderligere halvåbent landskab i terrænets nordlige del, se den fremskrevne udvikling på Figur 6-2.

Figur 6-3: Halvåbent landskab med spredtstående træer og mindre kratbevoksninger på overgangen mellem lukket og åbent landskab.

Det lukkede landskab

Det lukkede landskab på Raghammer Skydeterræn (Figur 6-4) består især af blandskov med overvejende skovfyr og birk. Det lukkede landskab er under forandring som en følge af implementeringen af naturnær skovdrift. Tæt løvskov og tæt nåleskov forekommer som arealudviklingstyper. Også det lukkede landskab har en vigtig funktion i forbindelse med militære øvelser. Landskabstypen vurderes i 2019 at udgøre ca. 90 ha.

Figur 6-4: Lukket landskab på den centrale del af terrænet. Fotoet viser tætstående unge skovfyr.

7. AKTIVITETER

Dette kapitel anviser på grundlag af status og analyse den konkrete, praktiske realisering af indsatsprogrammet på det enkelte delareal. Dette sker som en udmøntning af de modeller, der er beskrevet i bilag 9.2. Hertil kommer aktiviteter, som ikke er omfattet af en model, og som derfor beskrives mere grundlæggende, eventuelt med henvisning til særskilte projektformuleringer. Afsnittet kan omsættes direkte i arbejdsbeskrivelser.

Det vedlagte aktivitetskort (Kortbilag 2) illustrerer de overordnede planlagte drifts- og plejetiltag i den kommende planperiode (15 år). De enkelte aktiviteter er nærmere beskrevet i nedenstående afsnit. En del af aktiviteterne knyttes til en række modeller, der er nærmere beskrevet i bilag 9.2. Modellerne beskriver den drift, der skal gennemføres på det enkelte areal og kan betragtes som en værktøjskasse. For hver aktivitetsgruppe opstilles en tabel over de planlagte aktiviteter. Tabellen indeholder kolonner med oplysninger om: id, lokalitet, afdelinger, areal, udførelsestidspunkt og aktivitetsbeskrivelser. Aktiviteterne skal sikre det kulisselandskab de militære brugere efterspørger.

Id-nummeret fremgår også af aktivitetskortet (Kortbilag 2) og kobler kort og tabel sammen. Arealet angiver den omtrentlige størrelse i hektar (hvis ikke andet er angivet). Under aktivitetsbeskrivelser uddybes den enkelte aktivitet.

7.1 Rydning

Rydning foregår efter model 1 og er planlagt til 70 ha på terrænet. Det overordnede formål med rydning er at opretholde den militære kulisser, hvori åbent og halvåbent landskab indgår som forudsætning for de militære aktiviteter; herunder skydning.

Rydninger gennemføres for at skabe sigtelinjer og udsyn og for at eksisterende skovbryn ikke breder sig. De gennemføres i dialog med de militære brugere, således at det rette landskab sikres.

Id	Lokalitet	Afd. litra	Areal (ha)	Gennemføres	Aktivitetsbeskrivelse
1-1	Hede syd for Sandegård på terrænets vestlige del.	2a	6,3	2021 og derefter hvert 5. år i planperioden.	Delvis rydning Området ryddes delvist for buske og træer hvert 5. år for at sikre et halvåbent landskab.
1-2	Bevoksninger med sitkagran i den centrale-østlige del af skovfy skoven.	6e 6g 7e 7g m.fl.	2,8	2021 og derefter løbende i planperioden.	Delvis rydning Der foretages knusning af spor og nødvendig oprydning i selvforvandede bevoksninger efter naturligt henfald af sitkagran. Dette foretages for at sikre opfyldelse af de operatives ønsker om mulighed for passage.
1-3	Hele terrænets hedeareal (primært på de centrale dele af skydeterrænet).	3a	90	2021 og derefter løbende i planperioden.	Rydning Rydningen af opvækst foretages for at sikre militær anvendelse og for at opfølgende pleje ved slåning (Id 2-2) kan gennemføres). Arealerne ryddes løbende lokalt med fokus på terrænets periferi, eller hvor topografien umuliggør slåning, og hvor tilgroning derfor finder sted.
1-4	Arealer der plejes med fåregræsning.			Årligt.	Delvis rydning Efter afgræsning kan der være behov delvis rydning eller afpudsning for at sikre terrænet mod fornyet tilgroning i vedplanter og således sikre, at terrænet fortsat kan anvendes til øvelsesformål.

					Aktiviteten følger Akt. Id 3-1 & 3-2.
1-5	Finskyttebane i den sydøstlige del af skovfy skoven.	8a		Gennemført i 2021.	Delvis rydning Terrænets forsatte anvendelse til finskyttebane sikres gennem opfølgende rydning, således at der er frit udsyn til Odden. Aktiviteten gennemføres i dialog med de operative brugere.

7.2 Slåning og opsamling

Slåning og opsamling gennemføres efter model 2 og 3 hhv. slåning er et generelt plejetiltag på lysåbne arealer og ofte i kombination med forudgående rydning eller rydning af skovbryn i planperioden. Ved slåning skal der tilstræbes en mosaikstruktur, hvor slåede og uslåede arealer indgår. Som hovedregel skal derfor 2 ha x 0,5 ha forblive uslået for hver 10 ha, der slås, og de uslåede arealer må ikke ligge samme sted år efter år. I alt slås ca. 150 ha, svarende 30 ha uslåede arealer hvert år.

Id	Lokalitet	Afd. Litra	Areal (ha)	Gennemføres	Aktivitetsbeskrivelse
2-1	Terrænets sletter.	5a 5b 5j 8b	50	2020 og derefter løbende i planperioden.	Slåning Terrænets slettearealer plejes ved slåning.
2-2	Terrænets heder.	3a	90	Hvert andet år og løbende i planperioden.	Slåning Terrænets hede- og overdrevsarealer plejes ved slåning. Slåning foretages hvert 2. år eller efter behov. Aktiviteten kan udføres efter forudgående rydning, Id: 1-3.
2-3	Teknisk landingszone Nordøst for Eskildsgård.	5j	7	1-5 gange årligt.	Slåning og eventuel opsamling Øvelsesområdet slås i overensstemmelse med flyvesikkerhedsregulativ, så det sikres anvendelse som teknisk landingszone.

7.3 Afgræsning

Forinden afgræsning igangsættes skal der foreligge en vurdering af plejeformens indflydelse på terrænet. Afgræsning skal forinden det igangsættes, altid godkendes af Forsvarskommandoen. Afgræsning gennemføres efter model 4 og kan udføres på arealer, hvor der skal sikres overgangszoner mellem åbent og lukket landskab, og hvor slåning af forskellige årsager er vanskeligt eller ikke er muligt. Der opsættes flytbare hegn, og arealerne afgræsses kortvarigt af får og med et højt græsningstryk. Hvilke arealer, der eventuelt kan afgræsses fremgår af kort. Efterfølgende afgræsning kan der være behov for opfølgende slåning med brakpudser for at modvirke opvækst og fastholde områdets karakter som åbent eller halvåbent landskab.

Id	Lokalitet	Afd.	Areal (ha)	Gennemføres	Aktivitetsbeskrivelse
3-1	Terrænets heder.		5-20	Løbende i planperioden.	Afgræsning med får Udvalgte hede- og slettearealer plejes lokalt med får i flytbare folde, når og hvor det er muligt i forhold til terrænet og dets operative anvendelse. Det vil typisk være kantarealer, skovbryn og øvrige ukurante arealer. Afgræsnings skal som udgangspunkt

					ikke foretages på arealer, der kan slås maskinelt. Aktiviteten gennemføres i sammenhæng med Id 1-1, 1-3, 1-4 & 2-2.
--	--	--	--	--	--

7.4 Beplantningspleje

Aktiviteterne gennemføres efter model 5, 6 og 7. Levende hegn skal løbende plejes, så de bevares åbne med mulighed for udvikling af dækningsgivende buske og rig bundflora. Ved nyplantning skal alene hjemmehørende arter planter. Væksten i nyplantede hegn sikres gennem opsætning af kulturhegn og indplantning af nye småtræer, hvis dele af plantningen mislykkes.

I skovbevoksede områder er der løbende behov for at tilpasse terrænet ved øget behov for øvelser i skov og skydninger i tæt bevoksning. Skovbilledet vil ændres derefter.

Det langsigtede mål for skovområderne er naturnær skovdrift for den del af det skovbevoksede areal, der ejes af Forsvarsministeriet (se Kortbilag 3 med skovudviklingstyper samt bilag 2, model 6 og 7 med beskrivelse af skovudviklingstyperne).

Id	Lokalitet	Afd. Litra	Areal (ha)	Gennemføres	Aktivitetsbeskrivelse
4-1	Nordlige dele af terrænet (nord og nordøst for Eskildgaard).	5j		Løbende indtil 2025.	Støtteplantning i læhegn Anlagte læhegn plejes med indplantning af nye træer og buske til erstatning af døde individer for at sikre læhegnet optimale udvikling og den operative udnyttelse af terrænet.
4-2	100 m beskyttelseszone omkring fortidsminde (nord for Eskildgaard).	5j		2020 og herefter løbende i planperioden.	Delvis rydning/beskæring Læhegn indenfor 100 m beskyttelseszone omkring fortidsminde holdes i en højde på max. 2-3 m for at sikre indsyn fra Søndre Landevej og opfylde de operative brugers behov til øvelsesbrug, jf. kendelse fra Fredningsnævnet den 16. august 2018
4-3	Nordlige dele af terrænet (nord og nordøst for Eskildgaard).	5j		Gennemført i 2020.	Nyplantning og pleje af læhegn. Der plantes nye læhegn for at sikre at halvåbent landskab og den operative udnyttelse af terrænet. Kulturen plejes i 5 år for at sikre planternes overlevelse. Desuden foretages støtteplantning efter behov.
4-4	Nordlige dele af terrænet (nord og nordøst for Eskildgaard). (Ej på kort)	5j		Gennemført i 2020.	Kulturhegn Der opsættes kulturhegn omkring nyplantede læhegn til sikring af en effektiv udvikling af beplantningerne for at opnå en ændring af landskabet fra åbent til halvåbent i overensstemmelse med de operative brugers ønsker.
4-5	Nordlige dele af terrænet (nord og nordøst for Eskildgaard).	5j		Løbende i planperioden.	Vedligehold af kulturhegn Kulturhegn vedligeholdes for at sikre læhegnenes vækst, indtil kulturhegnene fjernes, når beplantningen er robust nok til at modstå

	(Ej på kort)				vildtbid.
4-6	Nordlige dele af terrænet (nord og nordøst for Eskildsgaard). (Ej på kort)	5j		Ved ophør af behov for halvåbent kulisselandskab (ikke nødvendigvis i planperioden).	Fjernelse af læhegn Såfremt der ikke længere er et operativt behov for de plantede læhegn, skal de fjernes, jf. kendelsen fra Fredningsnævnet den 16. august 2018.
4-7	De centrale og østlige skovbevoksede arealer ejet af Forsvarsministeriet, herunder Eskildmyre Mose. (På Skovudviklingskort, bilag 3)	6 7 8g		Løbende i planperioden.	Konvertering til naturnær skovdrift De skovbevoksede arealer udlægges langsigtet til skovudviklingstype 81 (Fyrreskov med birk og rødgran) med naturnær skovdrift. Eskildmyre Mose, der overvejende er ellesump, konverteres ved naturlig tilgroning og henfald.

7.5 Hydrologi

Aktiviteterne gennemføres efter model 8. Af hensyn til dyrelivet må aktiviteterne til vedligehold kun foregår i perioden august til marts (begge måneder inklusive). Endvidere bør tilstræbes, at aktiviteterne for alle vandhuller fordeles over planperioden, så der på et givent tidspunkt findes uforstyrrede vandhuller.

Da adgang til vandhullerne og graden af tilgroning langs bredderne er væsentligt i undervisningssammenhæng for de militære brugere, skal aktiviteterne tilrettelægges efter dette og i dialog med de operative brugere.

Vandhullerne er nummeret (1-10) på såvel grundkort (Kortbilag 1) som aktivitetskort (Kortbilag 2).

Id	Lokalitet	Afd.	Areal (ha)	Gennemføres	Aktivitetsbeskrivelse
5-1	Alle 10 vandhuller på skydeterrænet.			Løbende efter behov i planperioden.	Rydning af bredzone. Rydning foretages for at sikre den operative anvendelse af vandhullerne og vandkvaliteten. Aktiviteten skal afstemmes de operative brugers ønsker.
5-2	Vandhul nord for Eskildsgaard på tidligere ager, vandhul nr. 10.	5j		Gennemført i 2021.	Delvis rydning af vedplanter. Vandhullet er en tilgroet, tidligere mergelgrav. Aktiviteten skal afstemmes de operative brugers ønsker til vandhullet til øvelsesbrug samt flyvesikkerheden.
5-3	Vandhullerne syd og øst for Eskildsgaard (vandhul nr. 1,2 og 3).			Senest 2025.	Omlægning af vandløb Til sikring af afdræningen af terrænets militære installationer og anvendelse lægges grøfter i fast rør udenom vandhuller, hvor de i dag er ført gennem vandhullerne.
5-4	Centralt på terrænet.	4j		Gennemført i 2020.	Hydrologiprojekt Der gennemføres en hydrologisk analyse af hvilke tiltag, der skal iværksættes for at sikre elektriske installationer på SF-bane.

7.6 Bekæmpelse af invasive plantearter og problemarter

Aktiviteterne gennemføres efter model 9. Rynket rose udgør ubetinget det største problem på Raghammer Skydeterræn. Japansk pileurt og glansbladet hæg findes kun i små bestande eller udgør ikke et problem for landskabet. Kæmpe-bjørneklo har tidligere været på terrænet og kan hurtigt etablere sig igen. Overvågning er derfor en vigtig del af bekæmpelsen.

Id	Lokalitet	Afd. Litra	Areal (ha)	Gennemføres	Aktivitetsbeskrivelse
6-1	Klitterrænet ved Raghammer Odde.	Sydlig del af 3a	4,1	2020 og derefter årlig løbende i planperioden.	Manuel slåning af rynket rose Bevoksninger af rynket rose lokaliseres og slås manuelt to gange årligt, da maskinel bekæmpelse (Id 6-2) ikke umiddelbart er muligt pga. faren for forsagere. Muligheden for anvendelse af sprøjtemidler bør analyseres.
6-2	Klitterrænet øst for Raghammer Odde.	Sydlig del af 7a og 8a.	3,1	2020 og indtil bestanden er bekæmpet.	Bekæmpelse af rynket rose Rynket rose bekæmpes ved opgravning eller ved brug af hybenrotor.
6-3	Ved SF-bane.	5ab	< 0,01	Årligt, løbende i planperioden.	Bekæmpelse af japansk pileurt Pileurt bekæmpes ved overdækning med sort plastik, presenninger eller fiberdug.
6-4	Overalt på terrænet. Ej på kort			Årligt, løbende i planperioden.	Overvågning og bekæmpelse af kæmpe-bjørneklo Der overvåges for kæmpe-bjørneklo, der erfaringsmæssigt findes langs vandløb og på terrænet i øvrigt. Bekæmpelse indledes, hvis kæmpe-bjørneklo konstateres.
6-5	Terrænets hede- og overdrevsarealer. Ej på kort	2a 3a 6b			Overvågning og bekæmpelse af glansbladet hæg Der overvåges for, hvorvidt glansbladet hæg bekæmpes effektivt ved rydning og slåning på terrænets heder (Aktivitets-Id 1-1, 1-3 & 2-2). Hvis der forekommer planter eller bestande, som ikke bekæmpes på lysåbne arealer, skal disse bekæmpes ved opgravning/oprykning.

7.7 Kulturhistorie

Fortidsmindeplejen gennemføres efter model 10. Fortidsminderne er vist på grundkortet (Kortbilag 1).

Id	Lokalitet	Afd. Litra	Areal (ha)	Gennemføres	Aktivitetsbeskrivelse
7-1	Fortidsminde nord for Eskildsgaard.	5j	<0,01	2020 og derefter hvert 5. år.	Pleje af fortidsminde Fortidsmindet plejes ved manuel rydning af opvækst uden jordbearbejdning for at sikre dets fremtoning i landskabet. Aktivitetens skal ses i sammenhæng med rydningsaktivitet Id 4-2.
7-2	Skålstén i skovbevoksning (SV for Vasegård).	8e	<0,01	2021 eller snarest derefter.	Lokalisering af skålstén og rydning Skålsténen med helleristninger lokaliseres, og bevoksningen ryddes skånsomt umiddelbart omkring stenen.
7-3	Langdyse (SV for Vasegård).	8e	<0,01	2021 og løbende i planperioden.	Rydning Mindre træer og buske ryddes på dyssen og i en 3-m

					zone, så den gøres synlig. Store træer efterlades for at undgå sammenstyrtning.
--	--	--	--	--	---

7.8 Offentlighedens adgang

Aktiviteterne, der gennemføres efter model 11, knytter sig til offentlighedens adgang til terrænet og er ikke vist på aktivitetskortet. Ordensreglementet fremgår af bilag 9.4 og indeholder blandt andet et forbud mod dronedeflyvning og anvendelse af metaldetektorer.

Id	Lokalitet	Afd.	Areal (ha)	Gennemføres	Aktivitetsbeskrivelse
8-1	Ved indgange til terrænet. (Ej på kort)			Gennemført i 2020/2021.	Opdatering af skilte Der foretages en opdatering og ensretning af infostandere på terrænet.

7.9 Kultivering

Aktiviteten udføres efter model 12 og er ej vist på aktivitetskortet.

Id	Lokalitet	Afd. Litra	Areal (ha)	Gennemføres	Aktivitetsbeskrivelse
9-1	Overalt på terrænet. (Ej på kort)		1	Løbende i planperioden.	Udjævning af terræn Terrænet skal lokalt udjævnes, så det fortsat er muligt at udføre terrænpleje for at tilgodese de operative øvelser.

7.10 Ikke modelbeskrevne aktiviteter

I dette afsnit beskrives aktiviteter, der ikke knytter sig til Forsvarsministeriets modeller. Disse er ikke angivet på aktivitetskortet.

Id	Lokalitet	Afd. Litra	Areal (ha)	Gennemføres	Aktivitetsbeskrivelse
10-1	Terrænets kyststrækning. (Ej på kort)			Løbende i planperioden efter behov.	Uddozning af sand Til sikring af skydesikkerhed (udsyn fra observationsposter) langs kysten foretages efter behov uddozning af klitsand.
10-2	Terrænets grænser. (Ej på kort)			Gennemført i 2021.	Markering af terrænets grænser Til sikring af skydesikkerhed foretages tydelig markering af terrænets grænser med sort-gule pæle efter gældende retningslinjer.
10-3	Overalt på terrænet. (Ej på kort)			2021 op løbende i planperioden.	Oprydning Der skal foretages fjernelse af faciliteter forbundet med tidligere vildtfordring samt udtjente øvelsesredskaber på terrænet generelt.
10-4	Overalt på terrænet. (Ej på kort)			Gennemføres i 2029.	Midtvejsevaluering Fokus skal rettes på, hvorvidt slåning og evt. afgræsning i tilstrækkelig grad holder uønsket vedplanteopvækst nede, og om der er behov for yderligere rydninger.

7.11 Militære operative ønsker (projekter)

De militære brugere har under udarbejdelse af nærværende drifts- og plejeplan udtrykt en række ønsker til udvikling af terrænet og faciliteter på terrænet. Ønskerne synliggøres i nærværende drifts- og plejeplan, men initieres ikke via denne. Implementering af ønskerne defineres og ressourcesættes af de militære brugere.

Ønskerne er vist separat i dette afsnit, men er ikke medtaget på aktivitetskortet (Kortbilag 2).

Lokalitet	Afd. Litra	Areal (ha)	Gennemføres	Aktivitetsbeskrivelse
Bevægeligmålbane				Bevægeligt-mål-bane Operativt ønske om at sikre terrænets funktionalitet til en bevægelig målbane.
Håndgranatbane				Udbygning af håndgranat-bane Operativt ønske om at sikre terrænet til udbygning af håndgranatbane.
Bykampsbygninger				Bykampsbygninger Operativt ønske om at sikre terrænets funktionalitet til bykampsbygninger.
Kampstilling				Kampstilling Operativt ønske om at sikre terrænets funktionalitet til en kampstilling.
Faste observationsposter				Faste observationspunkter Operativt ønske om at sikre terrænets funktionalitet til faste observationspunkter.
Kampstilling/skovbane				Kampstilling/skovbane Operativt ønske om at sikre terrænets funktionalitet til kampstilling/skovbane.
Bykampscontainere				Rydning Operativt ønske om at sikre terrænets funktionalitet til bykampscontainere.
Terrænets vestlige del				Frigørelsesbane Operativt ønske om at sikre terrænets funktionalitet til frigørelsesbane.
Veje				Veje Operativt ønske om at sikre funktionaliteten af terrænets veje for de militære brugere.
Terrænets vestlige del				Handlebane og skovkamp Operativt ønske om at sikre terrænets funktionalitet til handlebane og skovkamp.

8. REFERENCER

EU (1992): Rådets direktiv 92/43/EØF af 21. maj 1992 om bevaring af naturtyper samt vilde dyr og planter

EU (2000): Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 2000/60/EF af 23. oktober 2000 om fastlæggelse af en ramme for Fællesskabets vandpolitiske foranstaltninger

<http://FBE> (2015): Raghammer Skydeterræn. Evaluering af drifts- og plejeplan 2005-2019.

FBE (2015): Projektkatalog – Militærnatur. Synergi mellem militær anvendelse og naturudvikling.

Forsvarsministeriet (2002): Bekendtgørelse nr. 64 af 30. januar 2002 om forbud mod ophold på og færdsel gennem forsvarets skydeområder og andre militære områder

Forsvarsministeriet (2012): Forsvarsministeriets miljø- og naturstrategi 2012-2015. Tilgængelig på www.forsvaret.dk.

Forsvarsministeriet (2016): Forsvarsministeriets miljø- og energistrategi 2016-2020. Tilgængelig på www.forsvaret.dk

Larsen, J.B. (2005): Katalog over skovudviklingstyper i Danmark. Miljøministeriet. Skov- og Naturstyrelsen 2004.

Miljø- og Fødevarerministeriet (2017): Bekendtgørelse af lov om miljømål m.v. for internationale naturbeskyttelsesområder (Miljømålsloven)

Miljø- og Fødevarerministeriet (2015): Bekendtgørelse 1732 af 21. dec. 2015 om støjregulering af Forsvarsministeriets øvelsespladser og skyde- og øvelsesterræner.

Naturstyrelsen (2016b): Bekendtgørelse 867 af 27. juni 2016 om fredning af visse dyre- og plantearter og pleje af tilskadekommet vildt.

Skov- og Naturstyrelsen og Hærens Operative Kommando (2005): Raghammer Skydeterræn, Drifts- og plejeplan 2005-2019.

Skov- og Naturstyrelsen (1993): Vejledning om naturbeskyttelsesloven. Med efterfølgende ændringer. Miljøministeriet

Søgaard, B., & Asferg, T. (2007): Håndbog om dyrearter. Faglig rapport fra DMU nr. 635. Århus Universitet: Danmarks Miljøundersøgelser.

9. BILAG

9.1 Forsvarsministeriets generelle visioner for arealudviklingen

Forsvarsministeriets skyde- og øvelsesterræner og arealer, hvorpå der eksempelvis er anlagt flyvestationer, er erhvervet over en hundrede år lang periode. En stor del udgøres af arealer, der tidligere har tjent land- og skovbrugsmæssige formål. I takt med at jordbrugsdriften er ophørt eller ekstensiveret, er der på mange arealer blevet plads til den natur, der ellers er trængt i det omgivende intensivt udnyttede danske landskab.

Cirka halvdelen af Forsvarsministeriets samlede areal er udpeget som Natura 2000 område, og cirka halvdelen heraf udgør naturtyper, der er udpegningsgrundlag for områderne. 2/3 af de udpegede naturtyper er i høj eller god naturtilstand. Ligeledes huser Forsvarsministeriets arealer et bredt udsnit af internationalt prioriterede og beskyttelseskrævende arter, herunder ikke mindst fuglearter, der er tilknyttet næringsfattige, våde og lysåbne naturtyper. Til dette kommer en række dansk beskyttede naturtyper, f.eks. næsten 1.000 søer samt moser, heder, overdrev mv. I alt ca. 15.000 ha er således registreret som beskyttet efter naturbeskyttelseslovens § 3. Der findes herudover 147 km beskyttede vandløb.

Endelig rummer Forsvarsministeriets arealer værdifulde og typiske danske natur- og kulturlandskaber med et bredt og stabilt indhold af karakteristiske og ikke beskyttelseskrævende arter. Med indholdet af landskaber, naturtyper og arter og med mulighed for at give råderum for dynamik og processer er Forsvarsministeriets arealer et meget væsentligt bidrag til at bevare biodiversiteten i Danmark og Europa. De større militære områder udgør arealmæssigt en væsentlig del af konkrete lokalområder i Danmark, hvor de ligger ruralt og med en klar underrepræsentation af vejanlæg og bebyggelse. De større områder repræsenterer ofte flere landskabstyper. Karakteristisk for mange er kyst-, klit- og hedelandskaber, ikke mindst skydeområderne, hvor de åbne landskaber bruges som nedslags- og målområder. En meget stor del udgøres af egentlige kulturlandskaber, særligt åbne områder, der er udviklet igennem agerbrug og skovdrift, hvoraf store dele er skabt igennem målrettet klitplantning eller egentlige skovbrugsformål, men hvor der også er væsentlige militære interesser, f.eks. i form af uddannelse i kamp i lukket terræn. En række arealer, særligt øvelsesarealerne, er præget af landskaber, der kan karakteriseres som "halvåbne", dvs. åbne arealer med spredt og ofte gruppevis bevoksning. Denne struktur er i mange tilfælde et produkt af en målsætning om at kunne tilrettelægge øvelser, så der skabes mulighed for kombineret skjul og fremrykning i samme område. Det halvåbne landskab er ligeledes et resultat af et åbent landskab, der er under naturlig tilgroning. De åbne og halvåbne landskabstyper er komplementære til de skovbevoksede områder.

9.2 Modeller for drift af Forsvarsministeriets arealer

Driften skal understøtte og tilsikre at uddannelses- og øvelsesvirksomhed både nu og fremadrettet kan finde sted på Forsvarsministeriets arealer. Driften skal sikre, at skyde- og øvelsesterrænerne til hver en tid har tilfredsstillende kulisser til den nødvendige uddannelse og træning af enheder under realistiske forhold for de operative enheder og myndigheder under Forsvarsministeriet, samtidigt med at naturbeskyttelseslovgivning overholdes.

Driften må ikke resultere i indskrænkninger af de operative enheders brug af skyde- og øvelsesterrænerne på sigt. Derimod skal driften til stadighed fremme de operative enheders muligheder for fleksibilitet i uddannelses- og øvelsesøjemed

Driftsformen tjener således som det redskab, Forsvarsministeriet anvender til at gennemføre en arealforvaltning, der bedst muligt tager hensyn til de operative behov.

Mange aktiviteter går igen fra areal til areal og i øvrigt fra terræn til terræn. Det er derfor hensigtsmæssigt at samle de overordnede beskrivelser af identiske typer af aktiviteter, også kaldet "modeller". Samlet fun-

gerer modellerne således som en værktøjskasse for beskrivelsen af de konkrete aktiviteter, der fremgår af det følgende afsnit, og som henfører aktivitetstyperne til de enkelte delarealer. Det er i nogle tilfælde tilstrækkeligt alene at henvise til en model, men i de fleste tilfælde suppleres med en yderligere beskrivelse af aktiviteten på den konkrete lokalitet. I en række tilfælde er tiltagene på det enkelte areal dog så individuelle, at det ikke er fundet hensigtsmæssigt at udarbejde en egentlig model. Her vil aktiviteten beskrives specifikt - i visse tilfælde med reference til en separat projektbeskrivelse.

9.2 Modeller for drift af Forsvarsministeriets arealer.

Driften skal understøtte og tilsikre at uddannelses- og øvelsesvirksomhed både nu og fremadrettet kan finde sted på Forsvarsministeriets arealer. Driften skal sikre, at skyde- og øvelsesterrænerne til hver en tid har tilfredsstillende kulisser til den nødvendige uddannelse og træning af enheder under realistiske forhold for de operative enheder og myndigheder under Forsvarsministeriet, samtidigt med at naturbeskyttelseslovgivning overholdes.

Driften må ikke resultere i indskrænkninger af de operative enheders brug af skyde- og øvelsesterrænerne på sigt. Derimod skal driften til stadighed fremme de operative enheders muligheder for fleksibilitet i uddannelses- og øvelsesøjemed

Driftsformen tjener således som det redskab, Forsvarsministeriet anvender til at gennemføre en arealforvaltning, der bedst muligt tager hensyn til de operative behov.

Mange aktiviteter går igen fra areal til areal og i øvrigt fra terræn til terræn. Det er derfor hensigtsmæssigt at samle de overordnede beskrivelser af identiske typer af aktiviteter, også kaldet "modeller". Samlet fungerer modellerne således som en værktøjskasse for beskrivelsen af de konkrete aktiviteter, der fremgår af det følgende afsnit, og som henfører aktivitetstyperne til de enkelte delarealer. Det er i nogle tilfælde tilstrækkeligt alene at henvise til en model, men i de fleste tilfælde suppleres med en yderligere beskrivelse af aktiviteten på den konkrete lokalitet. I en række tilfælde er tiltagene på det enkelte areal dog så individuelle, at det ikke er fundet hensigtsmæssigt at udarbejde en egentlig model. Her vil aktiviteten beskrives specifikt - i visse tilfælde med reference til en separat projektbeskrivelse.

Raghammer Skydeterræn – anvendte modeller

En beskrivelse af de modeller, der tages i anvendelse på Raghammer Skydeterræn, er gennemgået detaljeret nedenfor. Det drejer sig om modeller, der beskriver rydninger og slåninger af lysåben natur, kultivering, pleje af bevoksninger, hydrologi, bekæmpelse af invasive plantearter, hensyn til offentligheden og hensyn til særligt beskyttelseskrævende dyrearter. Beskrivelsen af modellerne foretages på et overordnet niveau. Den konkrete lokale anvendelse af modellerne på Raghammer Skydeterræn er beskrevet i kapitel 7.

En række aktiviteter kan kræve myndighedstilladelse forud for gennemførelse. Hovedreglen er, at ethvert tiltag, der ikke regelmæssigt og igennem en årrække lovligt har været gennemført på et areal, kræver enten anmeldelse til eller tilladelse hos myndighederne. Emnet er uddybet under beskrivelsen af de enkelte aktivitetsmodeller.

Model 1. Rydning

Rydning kan iværksættes på alle lysåbne naturtyper, der er tilgroet eller er under tilgroning med træagtig opvækst mindre end ca. 10 cm (diameter). Særligt slette, græsland og mose og mange landskabselementer som f.eks. fortidsminder plejes ved rydning. Fældning af plantede skovbevoksninger med efterfølgende konvertering til lysåbne naturtyper betragtes i denne forbindelse også som rydning.

Rydningens gennemførelse afhænger af tilgroningens karakter. Hvor tilgroningen er massiv, vil der være behov for en relativt omfattende førstegangspleje, der kan muliggøre efterfølgende løbende vedligeholdelse ved eksempelvis slåning, afgræsning eller afbrænding. Tiltagene kan udføres såvel motormanuelt som maskinelt afhængig af situationen. Rydningen kan gennemføres som en total rydning, hvor i princippet al opvækst nedskæres og fjernes. Af hensyn til blandt andet militæranvendelse, landskabsæstetik samt større

dyr og fugle kan rydningen undertiden gennemføres som en delvis rydning, hvor der efterlades enkelte eller grupper af træer og buske. Rydningens ønskede karakter indgår for de enkelte rydningsprojekter i aktivitetsbeskrivelserne. På beskyttede naturarealer skal det nedskårne materiale fjernes fra arealerne, hvis det er muligt.

Rydning medfører oftest en ændring af naturtilstanden og må på beskyttede naturarealer som udgangspunkt ikke udføres uden dispensation fra den relevante myndighed. For fredskovspligtige arealer kan der også kræves dispensation, hvis ikke skovlovens generelle muligheder for etablering af nye åbne naturarealer kan finde anvendelse.

Model 2. Ekstensiv slåning

Slåning er velegnet til vedligeholdende pleje på hede, slette og strandeng samt brandbælter, hvor eventuel træagtig opvækst er mindre end ca. 1 cm (diameter). Slåning gør i en række tilfælde øvelsesaktiviteter lettere at gennemføre og kan endvidere anvendes som forberedelse til afbrænding og lette styringen heraf. Slåning foretages maskinelt. Ved slåning af græsarealer og lignende skal der sigtes mod en mosaikstruktur, hvor slåede og ikke-slåede arealer indgår. Slåningerne kan f.eks. ske i mindre områder på 50 m x 100 m. Risikoen for at dræbe vildt skal minimeres, f.eks. ved forudgående bortskræmning eller langsom fremkørehastighed, og større græsarealer slås cirkulært fra markcentrum mod kanten. Afslået lyng skal fjernes fra arealerne og det tilstræbes ligeledes, at afslået græs bortskaffes på de arealer der er omfattet af § 3 naturbeskyttelse. En variant af slåning er høslæt, hvor afslået græs tørres eller wrappes til bortkørsel og anvendelse som foder eller brændsel, afhængig af kvalitet og efterspørgsel.

Græsarealer kan med fordel slås minimum en gang årligt, hvorimod slåning af hede skal ske mindre hyppigt med henblik på en rotation, hvor det enkelte areal ved slåning eller andre plejemetoder ikke forynges hyppigere end cirka hvert 10. år. Slåning på hedearealer skal betragtes i sammenhæng med afskrælning af lyngtørven (morlaget), der fjerner mange næringsstoffer, der er den væsentligste trussel mod hedens eksistens.

Af hensyn til dyrelivet må slåning kun gennemføres i perioden 15. juli til 15. april. På arealer, hvor vegetationen holdes kortklippet gennem hele perioden, må slåning dog gennemføres hele året. For lyngarealer er det bedste tidspunkt i februar og marts måned. Andre tidspunkter for slåning kan der være aktuelle i forbindelse med bekæmpelse af invasive arter.

Førstegangsslåninger vil umiddelbart kræve dispensation i relation til naturbeskyttelsesloven på beskyttede naturtyper.

Model 3. Opsamling af afslået materiale

Opsamling af afslået materiale gennemføres for at fjerne flest mulige næringsstoffer. På den måde bidrager det på næringsfattige naturtyper til opretholdelse af de ønskede vækstbetingelser.

Opsamling af afslået materiale kan gennemføres både på arealer der er omfattet af § 3 naturbeskyttelse, hvor der er foretaget slåning og på arealer, hvor der foretages slåning/knusning. Opsamling udføres så mindst 90 % af det afslåede materiale fjernes. Opsamling skal ske enten i samme arbejdsgang som slåning eller senest 1 uge efter slåningen. Disse kvalitetskrav skal være overholdt for minimum 80 % af arealet.

Afviselser må ikke være samlet et sted, men skal være jævnt fordelt over hele terrænet. Det afslåede materiale skal presses i baller og deponeres ved kørefast vej, eller det kan deponeres i løs form ved kørefast vej efter nærmere anvisning. Hvilke muligheder der anvendes er afhængig af terræn, type af materiale, afsætningsmuligheder og fremkomsten af nye anvendelsesmuligheder.

Model 4. Afgræsning

Afgræsning skal forinden igangsættelse altid godkendes af Forsvarskommandoen, og være foreneligt med det operative behov. Det skal tillige tilsikres at afgræsning ikke medfører begrænsninger for den operative brug fremadrettet.

Ved et passende græsningstryk kan afgræsning modvirke tilgroning med høj urte- og græsvegetation samt træer og buske. I modsætning til rydning kan afgræsning kun sjældent genskabe lysåbne naturtyper, men først og fremmest bidrage til at vedligeholde eksisterende lysåbne arealer. I forhold til den militære arealudnyttelse er afgræsning dog ofte problematisk - særligt i skydeområder, hvor græssende dyr kan blive ramt, og hvor tilsyn kan være besværliggjort i perioder med vedvarende skydeaktiviteter. I skydeområder kan afgræsning derfor som udgangspunkt kun lade sig gøre i skydefri perioder af en vis varighed f.eks. i sommerferien.

Græsning foretages i så store områder, at indhegning, udsætning og pasning af dyr bliver så rationel som muligt. Indenfor større hegnede arealer foretages afgræsningen om muligt i rotation i delhegn, så der opstår forskellige stadier af afgræsning. Art og race vælges efter lokale muligheder, egnethed, vegetationstyper, jordbund, hydrologiske forhold mv., men der tilstræbes at anvende robuste racer. Hegning, vanding, læ og andre dyrevelfærdsmæssige forholdsregler skal tilgodeses igennem forpagtningsaftale.

Model 5. Beplantningspleje

Levende hegn og beplantninger skal løbende plejes, så de bevares lysåbne med mulighed for udvikling af dækningsgivende buske. I levende hegn, krat og beplantninger skal gamle og døende træer bevares hvis dette er foreneligt med den operative brug. Fremtidens gamle træer skal udvikles gennem en målrettet hugst, der skaber plads til udvikling af kroner og rodnet på udvalgte træer/grupper af træer.

Eksisterende dødt ved i form af stående og væltede døde træer efterlades. Hule træer, nedfaldne grene og kvasbunker fjernes som udgangspunkt ikke.

Ved etablering må alene anvendes hjemmehørende, lokalitetstilpassede træer og buske.

Model 6. Skovudviklingstype 81: Skovfyr med birk og rødgran

Beskrivelse: Skovfyr med gruppevis indblanding af rødgran og birk. Skovudviklingstypen svarer til den typiske skandinaviske blandet skov, hvor de tre arter indgår i en gruppevis mosaikstruktur med spredt indblanding af røn og asp. Grupperne kan være af meget forskellig størrelse grænsende til småflader af en art og en alder. Den naturlige dynamik bygger på skovfyr og birk som pionerarter. Foryngelsesgrupperne kan have meget forskellig størrelse afhængig af typen af forstyrrelse, hugstindgreb, naturligt sammenbrud, skovbrand, mv. Rødgranen optræder i succession efter lystræarterne birk og skovfyr. For at sikre pionerarternes foryngelse, er det vigtigt, at der også forekommer afdriftsflader af en vis størrelse (op til 0,5 ha).

Militære udviklingsmål: Typen rummer gode muligheder for skjul og sløring også i vinterhalvåret.

Model 7. Skovudviklingstype 94: Urørt skov

Beskrivelse: Urørt skov defineres som skovområder, der friholdes for drifts- og plejemæssige aktiviteter fra et nærmere angivet tidspunkt. Et væsentligt argument for at udlægge urørt skov er at skabe gode og realistiske rammer for den militære uddannelse. Det betyder, at øvelsesaktiviteter uhindret kan finde sted, ligesom der fremover gennemføres de indgreb i de urørte skovområder der er nødvendige for at skovområderne kan udvikles til Forsvarsministeriets operative brug. Med tiden vil et urørt skovareal udvikle et urskovslignende præg med en strukturmæssig mangfoldighed, herunder væltede og døde træer samt træer af forskellig art og aldre i varierende grupperinger. I den urørte skov vil den naturlige vandbalance desuden blive genskabt, i den udstrækning, den har været påvirket gennem dræning mv. Dette vil yderligere bidrage til mangfoldigheden af strukturer. Ved udlægning af arealer til urørt skov foretrækkes arealer med i forvejen store naturudviklingsmål fortrinsvis løvskovsarealer med lang kontinuitet, gamle bevoksninger af hjemmehørende træarter og arealer med naturlig hydrologi i en større sammenhængende arealstruktur, der gerne har fysisk sammenhæng med eksisterende naturområder. Bræmmer langs vådområder (søer og vandløb) udlægges generelt til skov. I tilfælde af at der kun findes begrænsede arealer af den pågældende

bevoksningstype kan anvendes andre udlægningskriterier, hvilket i særdeleshed gør sig gældende på flere jyske terræner med betydelig nåletræsdominans.

Militære udviklingsmål: Den uplejede skov giver et kaotisk og til tider jungleagtigt skovbillede, der vil give naturlige skjule- og sløringsmuligheder kombineret med udfordringer ved bevægelse og fremrykning.

Model 8. Hydrologi, udgravning og oprensning

Eksisterende grøfter opretholdes dog, hvor den militære anvendelse, lovgivningsmæssige taler herfor. Alle indgreb, der ændrer hydrologiske forhold, vil som udgangspunkt kræve tilladelse efter lovgivningen. I forbindelse hermed vil der blive opstillet særlige betingelser for fremgangsmåde.

Pleje af vandhuller må alene gennemføres i perioden 1. august til 31. marts. Her skal man dog være opmærksom på regionale forskelle i paddefaunaen og dennes forskellige yngleperioder.

Model 9. Invasive arter

Invasive arter udgør en trussel for en række af de naturtyper og arter, der findes på Forsvarsministeriets terræner. Invasive arter er plante- eller dyrearter, der ved menneskets direkte eller indirekte hjælp er flyttet fra én del af verden til en anden og her påvirker biodiversiteten negativt.

Modellen opstilles som redskaber til forebyggelse og bekæmpelse af invasive arter for at værne hjemmehørende og beskyttelseskrævende arter og naturtyper samt øvrige driftsmålsætninger på Forsvarsministeriets terræner mod negative effekter af invasive arter og for at modvirke, at terrænerne udgør udviklings- og spredningssteder for invasive arter.

Der er 20 terrestriske og 4 akvatiske plantearter, der er registreret som invasive arter i Danmark. Hertil kommer et mindre antal arter, som forekommer i Danmark i forholdsvis begrænset antal, men som vurderes at kunne optræde invasivt på sigt. Der er store regionale forskelle på de invasive arters udbredelse, hyppighed, spredningspotentiale og skadevirkning. På Forsvarsministeriets arealer er der særlig fokus på følgende arter: Rynket rose, bjergfyr, kæmpe-bjørneklo, japansk pileurt/kæmpe-pileurt og glansbladet hæg.

Alle invasive plantearter bekæmpes igennem en række af de ovenstående modeller, såsom rydning, slåning, afgræsning og afbrænding. I visse tilfælde er opgravning/-rykning praktisk overkommeligt. Kæmpe-bjørneklo kan bekæmpes kemisk under særlige forudsætninger, men ellers ved rodstikning, skærmbakning, slåning og afbrænding. Bekæmpelsesmetoden afhænger af antallet af individer i bestanden, hvilket stadie bestanden befinder sig i, samt dens voksested.

Model 10. Pleje af fortidsminder

Fortidsminder beskyttes mod erosion og slidtage som følge af færdsel og kørsel. Dette sker gennem afmærkning. Fortidsminder skal plejes i et omfang og på en måde, så vegetationen ikke bidrager til fortidsmindets nedbrydning. Plejen sker gennem rydning og/eller slåning, som sikrer mod erosion og desuden sikrer fortidsmindets synlighed. Der henvises til modeller for rydning og slåning.

Model 11. Kultivering

Kultivering kan iværksættes som indsats på de fleste arealer, hvor man ønsker en succession startet, f.eks. hvor biodiversiteten i forvejen er begrænset. Det gælder græsland (blandt andet mark/ager), heder, der tidligere har været pløjet, brandbælter, vildtagre og gammel nåleskov. Den kan anvendes i mosaik og i sammenhæng med andre modeller, herunder afgræsning og afbrænding. Kultivering foretages ved fræsning, stubharvning eller pløjning. Der må højst pløjes til tidligere pløjedybde. På arealer med høj vegetation afslås og fjernes denne i slutningen af vækstsæsonen. Kultivering gennemføres efterfølgende, dog mest optimalt det efterfølgende forår, så der er grønsvær vinteren over. Kultivering af naturprægede arealer bør ikke foregå fra 15. april til 15. august.

Kultivering kan også være aktuelt som forberedende arbejde til afslåning, typisk hvor terrænet på grund af kørsel med terrængående køretøjer er for ujævnt til at blive slået.

Model 12. Offentlig adgang

Forsvarsministeriets arealer er som udgangspunkt åbne for offentlig adgang, når der ikke er militære aktiviteter, mellem solopgang og solnedgang. Visse skydeområder, flyvestationer, depot- og tankområder, tekniske installationer mv. kan være permanent afspærret for offentligheden af sikkerhedsmæssige hensyn., eksempelvis af hensyn til fare for u-detoneret, sprængfarlig ammunition i området.

De arealer, der ikke permanent er afspærrede, vil være åbne for civil færdsel på befæstede veje, når disse ikke anvendes til uddannelses- og øvelsesformål. På arealer, der er åbne for offentligheden, vil det som udgangspunkt også være muligt at cykle. Informationsstander og ordensreglementer vil indeholde beskrivelser af, hvorledes gående og cyklister kan anvende arealerne.

Gennemførelse af organiserede aktiviteter kræver forudgående tilladelse fra Forsvarsministeriets Ejendomsstyrelse. Der henvises i øvrigt til hjemmesiden www.ejendomsstyrelsen.dk

Model 13. Artsbeskyttelse

For at tilgodese særligt beskyttelseskrævende arter er for alle Forsvarsministeriets arealer opstillet nedenstående retningslinjer, for så vidt angår aktiviteterne tidsmæssige gennemførelse:

Aktivitet	JAN	FEB	MAR	APR	MAJ	JUN	JUL	AUG	SEP	OKT	NOV	DEC
Skovning, flisning, knusning												
Fældning af træer som potentielt er redetræer for kolonirugende fugle												
Fældning af træer som potentielt er redetræer for rovfugle og ugler												
Fældning hule træer og træer med spættehuller												
Fældning af træer som potentielt er redetræer for ørne, sort stork eller rød glente												
Aktiviteter, der kan ødelægge områder med digesvalereder												
Afbrænding af hede												
Slåning og rydning af hede												
Slåning af græsarealer 1. gang												
Oprensning vandhuller												

Signatur	Forklaring
	Aktiviteten må ikke gennemføres
	Aktiviteten bør ikke gennemføres
	Aktiviteten kan gennemføres

Figur 9-2: Aktivitetstypernes tilladte gennemførelsesperioder (FBE, 2011).

9.4 Ordensregler

Marts 2020

Velkommen til Raghammer Skydeterræn

Raghammer Skydeterræn er et militært skydeområde, der anvendes af forsvaret til uddannelse af soldater. Det samlede areal udgør omkring 232 ha og har været anvendt af forsvaret siden 1953.

Raghammer Skydeterræn bruges meget intenst til uddannelse og skydning. Øvelsesaktiviteter med skydninger og pludselige fremrykninger er ikke foreneligt med civil færdsel og sikkerhed. Derfor er skydeterrænet kun åben for offentligheden, når der ikke foregår øvelser og skydninger på terrænet.

Ved skarpskydninger eller skarp brug af håndgranat hejses tillige en advarselskugle i et antal signalmaster fordelt over terrænet.

Ved færdsel gælder:

- Færdsel er kun tilladt på cykel eller til fods på stier og veje
- Hunde skal altid føres i snor
- Det er forbudt at opsamle ammunition eller dele heraf
- Bivuakering og brug af åben ild er forbudt
- Vis hensyn til dyre og fugleliv
- Færdsel sker på eget ansvar
- Ridning er forbudt overalt på terrænet af hensyn til skydesikkerhed
- Flyvning med droner er forbudt
- Brug af metaldetektorer er forbudt
- Færdsel kun tilladt fra solopgang til solnedgang og kun, når terrænet ikke anvendes

9.5 Kommentarer fra ekstern høring

Der er tradition for, at drifts- og plejeplaner samt tillæg hertil efter den interne bearbejdning forelægges til ekstern høring blandt myndigheder, organisationer og øvrige interesserede. Denne proces blev igangsat jævnfør høringsskrivelse af 18. juni 2021. Høringsfristen blev fastsat til 9. august 2021.

I forestående tabel fremgår hvilke interessenter, som er blevet hørt, samt hvilke høringssvar, der er modtaget inden for høringsfristens udløb.

Ved fristens udløb var der indkommet hørings-svar fra Slots- og Kulturstyrelsen i e-mail af 13. juli (indsat i næste afsnit). Dette høringssvar har givet anledning til følgende bemærkninger:

Fortidsminder fremgår kun af aktivitetskortet hvis de er direkte forbundet med særlige aktiviteter.

De to fortidsminder i den nordlige del af rag-hammer, ligger i et område, hvor kørsel med maskiner ikke er muligt på grund af fare for ueksploderet ammunition. Aktiviteten i dette område består i manuel rydning af rynket rose, hvilket ikke kræver dispensation. Denne aktivitet er beskrevet i aktivitetsafsnittet på side 37.

Det bemærkes at vedvækst, stort som småt, aldrig rives op af fortidsminderne men bliver slået, savet eller klippet af ved jordhøjde.

Såfremt anden aktivitet end manuel slåning inden for fortidsmindebeskyttelseslinjen igangsættes, vil Slots- og Kulturstyrelsen blive underrettet.

Institution	Høringssvar
Miljøstyrelsen	
Naturstyrelsen	
Slots- og Kulturstyrelsen	✓
Bornholms Regionkommune	
Dansk Naturfredningsforening	
WWF - Verdensnaturfonden	
Dansk Ornitologisk Forening	
Danmarks Jægerforbund	
Friluftsrådet	
Dyrenes Beskyttelse	
Verdens skove	
Entomologisk Fagudvalg	
Dansk Pattedyrsforening	
Nordisk Herpetologisk Forening	
Danmarks Sportsfiskerforbund	
Dansk Landskabsøkologisk Forening	
Landbrug og Fødevarer	
Dansk Botanisk Forening	
Bangsgaard og Paludan	
Egilaja	
Kulturarvsforeningen	

9.6 Høringssvar

Slots- og Kulturstyrelsen

Forsvarsministeriets Ejendomsstyrelse
Arsenalvej 55
9800 Hjørring
Sendt til: fes-ktp-forvaltningsafdelingen@mil.dk
cc: fes-nps14v@mil.dk

Fejøgade 1
4800 Nykøbing Falster
Telefon 33 95 42 00

post@slks.dk
www.slks.dk

13. juli 2021
Jour. nr.: 21/06339-3

Slots- og Kulturstyrelsens bemærkninger til ny Drifts- og plejeplan for Raghhammer skydeterræn

Slots- og Kulturstyrelsen har været det fremsendte materiale igennem og har enkelte bemærkninger til hensynet til de fredede og beskyttede fortidsminder på arealet.

Fortidsminderne 5334:72 og 5435:22 fremgår ikke af plejeplanen jf. kortbilag 2. Fortidsminderne ligger i et område, hvor der skal bekæmpes invasive arter. Det fremgår ikke hvilke arter der er tale om, og derfor heller ikke hvilken metode, der skal anvendes til bekæmpelsen.

Slots- og Kulturstyrelsen vil anbefale, at de ovenstående fortidsminder kommer til at fremgå af den nye drifts- og plejeplan, samt at det fremgår hvilken bekæmpelsesmetode der ønskes anvendt på fortidsminderne. Oftest er bekæmpelse af de invasive arter i strid med hensynet til de fredede fortidsminder. Slots- og Kulturstyrelsen forventer, at Forsvarets Ejendomsstyrelse ansøger om dispensation fra museumslovens bestemmelser, hvis bekæmpelsen af de invasive arter er i strid med lovens bestemmelser.

Venlig hilsen

Marie Walther
Specialkonsulent
Center for Kulturarv
Fortidsminder
max@slks.dk
+45 33 74 52 14

Slots- og Kulturstyrelsen behandler dine oplysninger efter reglerne i Databeskyttelsesforordningen og databeskyttelsesloven.
[Sådan håndterer vi dine personoplysninger.](#)

Militærnatur

Forsvarsministeriets skyde- og øvelsesterræner anvendes til militær uddannelse, men samtidig udgør arealerne nogle af de største og bedst bevarede naturområder i Danmark. Sammenlagt forvalter Forsvarsministeriet over 30.000 ha enestående natur, hvor den militære benyttelse går hånd i hånd med værdifulde danske naturtyper og arters beskyttelse. Mange militære arealer er i perioder åbne for civile, så også offentligheden kan besøge og opleve de unikke naturarealer. I samarbejde med Miljøministeriet har Forsvarsministeriet udviklet et særligt koncept for udarbejdelse af drifts- og plejeplaner for terrænerne. Igennem planerne sikrer Forsvarsministeriet en passende afvejning mellem militære uddannelsesbehov, naturbeskyttelse og offentlighedens adgang. Information om Forsvarsministeriets naturforvaltning kan findes på [www. Forsvaret.dk](http://www.Forsvaret.dk)